

Prof. dr Milan ŠKULIĆ
Pravni fakultet u Beogradu

Originalni naučni rad
UDK: 341.48; 343.33
Primljeno: 15. avgust 2015. god.

ZLOČIN PROTIV MIRA KAO „KAPITALNO“ MEĐUNARODNO KRIVIČNO DELO

U radu se objašnjava agresija kao zločin protiv mira i svojevrsno „kapitalno“ međunarodno krivično delo. Autor navodi određene istorijske primere agresije koju označava i kao svojevrsnu konstantu u istoriji čovečanstva, a zatim se analizira suđenje za agresiju u Nirnbergu i Tokiju, uz posebno ukazivanje na davanje prednosti načelu legitimiteta u odnosu na načelo legaliteta u ovim postupcima, što je izuzetno redak i u ovom slučaju opravdan istorijski izuzetak. U radu se zatim, nakon objašnjenja razloga za višegodišnje nedefinisanje agresije u Rimskom statutu, iako je agresija inače, od samog stupanja na snagu tog statuta, svrstana u stvarnu nadležnost stalnog Međunarodnog krivičnog suda, pa se zatim, određuje pojam agresije, odnosno agresivnog rata u odredbama Rimskog statuta i Obeležjima krivičnog dela, kao i u pozitivnom krivičnom pravu Srbije.

Ključne reči: agresija, agresivni rat, zločin protiv mira, načelo zakonitosti, Rimski statut, međunarodno krivično pravo.

1. Agresivni ratovi kao konstanta u istoriji

Agresivni ratovi su stalna konstanta u razvoju čovečanstva, koje i samo, kao svoj neizostavni deo, ima veoma dugu „ratnu istoriju”, ali suprotno ovome

inkriminisanje agresivnih ratova, odnosno njihovo definisanje kao posebnog delikta (*zločina protiv mira*) ipak nema dugu istoriju.¹ Ono međutim, predstavlja izuzetno interesantan primer spoja međunarodnog javnog i krivičnog prava, te suštinski predstavlja nezaobilazan deo istorije međunarodnog krivičnog prava. U istorijskom smislu su ovde posebno značajni Versajski ugovor (1919) i njegove odredbe o krivici nemačkog Cara Vilhelma II zbog kršenja međunarodnog morala i svetosti međunarodnih ugovora,² kao i Kelog-Brijanov pakt (*Kellog-Briand-Pact* – 27. avgust 1928), koji je agresiju tretirao kao (među)državni delikt, ali je na temelju toga suđeno pojedincima u Nirnbergu i Tokiju za konkretno krivično delo, što je tradicionalno postao važan i u velikoj meri sporan primer za jedno veoma široko shvatanje načela legaliteta u međunarodnom krivičnom pravu, u odnosu na znatno uže određivanje ovog principa u većini nacionalnih krivičnih zakonodavstava, ali ne samo u njima, već i u ustavnopravnim normama. Agresija, koja je u navedenom paktu tretirana kao mogući delikt države, je ovim *de facto* postala krivično delo koje može da učini i pojedinac, što je predstavljalo jedno izuzetno ekstenzivno tumačenje krivičnog načela legaliteta i u osnovi se ovde ipak radilo o odstupanju od ovo principa, bar od njegovog važenja koje je nesporno prisutno u većini nacionalnih krivičnih zakonodavstava, mada je nezavisno od ovog konkretnog slučaja, deliktan karakter agresije u međunarodnom pravu bio nesporan, ne samo od momenta zaključivanja Kelog-Brijanovog ugovora, već i ranije. Zločin protiv mira, odnosno agresija predstavlja međunarodno krivično delo, a pod takvim delima se u „najopštijem smislu“, podrazumevaju sva „ona dela koja tangiraju opšteljudske vrednosti, vrednosti od šireg, internacionalnog značaja, čija krivičnopravna zaštita prelazi nacionalne okvire, odnosno za čiju zaštitu i očuvanje postoji zajednički interes svih država, međunarodne zajednice kao

---

1 Više o tome: M. Škulić, Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak, Pravni fakultet u Beogradu i „Dosije“, Beograd, 2005, str. 282.

2 U vezi suđenja nemačkom kajzeru postojale su dve platforme – engleska i francuska, obe zasnovane na mišljenjima istaknutih pravnih stručnjaka ovih zemalja i izražavanje još tokom trajanja I svetskog rata, koje su u velikoj meri imale zajedničke karakteristike, na temelju kojih je i donesena odluka da se nemačkom kajzeru sudi, ali kao što smo to već objasnili, do takvog suđenja iz političkih razloga nikada nije došlo. U engleskoj platformi se nespornom smatrala pre svega, odgovornost nemačkog kajzera za kršenje neutralnosti Belgije i Luksemburga, tako što su ove države jednostavno od strane Nemačke okupirane, te činjenje ratnih zločina, a posebno kroz vođenje „neograničenog podmorničkog rata“, dok je francuska platforma, uz isticanje, da mada zločin protiv mira nije u to vreme bio u međunarodno-pravnom smislu utvrđen, polazila od osnovne ideje da se neopravdano započinjanje rata može sankcionisati i na temelju još srednjovekovnih učenja o nepravednim ratovima. Više o tome: H. H. Jescheck, Die Verantwortlichkeit der Staatsorgane nach Völkerrstrafrecht – Eine Studie zu den Nürnberger Prozessen, Bonn, 1952, str. 42-45.

celine.³ Radi se o tzv. klasičnim deliktima međunarodnog krivičnog prava, „po kojima je prepoznatljiva ova kategorija krivičnih dela, tj. dela koja su za međunarodno krivično pravo od identifikacijskog značaja.“⁴

Istorijski posmatrano, može se uočiti više interesantnih primera, od kojih je posebno upečatljiv slučaj Napoleona Bonaparte, koji je nakon čitavog niza grandioznih vojničkih uspeha i osvajanja skoro cele Evrope, bio poražen prvo kod Lajpciga 1814. godine, nakon čega je bio primoran da abdicira sa prestola, te prognan na ostrvo Elba, koje napušta 1815. godine, organizuje novu francusku armiju i pokušava da povрати svoju moć, ali ga udružene savezničke snage, pre svega englesko/pruske, 18. juna 1815. godine, definitivno slamaju u bici kod Vaterloa i on postaje ratni zarobljenik, u pogledu čije dalje sudbine su mišljenja među pobednicima bila podeljena.⁵ Prusi i posebno njihov komandant Blücher su smatrali da Napoleona treba jednostavno streljati,⁶ ali je to engleski zapovednik Wellington odbio, a zatim je engleski premijer lord Liverpool predlagao da Napoleona „treba osuditi pred francuskim sudom“,⁷ ali je zatim njegova sudbina rešena ne u sudskom postupku, već na temelju međunarodnog ugovora između savezničkih snaga, zaključenog 25. marta 1815. godine, kada je odlučeno da on postane engleski zatočenik, ali ne na teritoriji Engleske, jer to

---

3 M. Babić i I. Marković, *Krivično pravo – posebni dio*, Pravni fakultet Banja Luka, Banja Luka, 2013, str. 352.

4 M. Babić, *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet Banja Luka, Banja Luka, 2011, str. 132.

5 Više o tome: M. Hummrich, *Der völkerrechtliche Straftatbestand der Aggression*, “Nomos Verlagsgesellschaft“, Baden-Baden, 2001, str. 42-43.

6 Ovdje se može napraviti i jedna veoma interesantna istorijska paralela. Naime, kada se nakon završenog II svetskog rata postavilo pitanje suđenja najodgovornijim ličnostima nacističke Nemačke (mada su prve ideje o tome zaživele i formalno kroz nekoliko sporazuma među saveznicima, još tokom trajanja rata), deo predstavnika Sovjetskog Saveza je smatrao da suđenje nije potrebno, te da bi ono u odnosu na težinu zločina čak bilo licemerno, već krivce treba jednostavno likvidirati, ali su kasnije ipak pristali na suđenje u kome su aktivno učestvovali i predstavnici sovjetskog vojnog pravosuđa. Neki cinik bi mogao zaključiti da se i epilog suđenja sveo na likvidaciju krivaca, odnosno najvećeg broja glavnooptuženih (uz samoubistvo Geringa, koje je u osnovi, takođe posledica osude na smrtnu kaznu vešanjem), s tim da su tada, bez obzira na sve moguće zamerke izvorima prava koji su u Nirmbergu primenjivani, ipak postavljeni temelji savremenog međunarodnog krivičnog prava, što je imalo čitav niz dalekosežnih posledica na širem međunarodnom nivou.

7 Iako je Napoleona zaista teško porediti sa drugim istorijskim ličnostima, a naročito liderima iz novije istorije, sa kojima on ima malo toga zajedničkog, ovakvo insistiranje da bivšem, odnosno u ratu poraženom vladaru sudi domaći sud i to, kako se i navodi u tekstu pisma lorda Liverpula, ne da takav sud vodi postupak, već da ga osudi, što je predstavljalo sasvim jasno prejudiciranje, neodoljivo podseća na neka skorašnja nastojanja da se nekim drugim poraženim liderima u relativnoj sadašnjici, sudi pred sudovima njihove države u kojoj je prethodno, oružanim sredstvima promenjen režim.

nije bilo moguće zbog garancija sadržanih u Velikoj povelji o ljudskim slobodama (*Magna Charta* of 1215), te *Habeas-Corpus* Akta iz 1679. godine, pa je stoga za mesto Napoleonovog zatočeništva odabrano ostrvo Sveta Helena.⁸ Inače, u razmišljanjima o eventualnom suđenju Napoleonu, pre svega se razmatrala mogućnost da mu se sudi samo za poslednjih 100 dana rata koji je vodio pre konačnog poraza kod Vaterloa, jer se taj rat, nakon njegovog napuštanja Elbe, gde je bio u izgnanstvu, smatrao nelegalnim, odnosno njegovim „privatnim ratom”.⁹ Iz ovoga proizilazi da tadašnje velike sile (verovatno da tako ne bi stvorile presedan koji bi kasnije i njima samima mogao škoditi), uopšte nisu smatrale deliktnim sve one prethodne velike osvajačke ratove koje je Napoleon godinama vodio.

Problem oko definisanja agresije se ispoljava i u sledećoj konstataciji: „Teškoća je očigledna. S jedne strane, Savet bezbednosti ima primarnu odgovornost da određeni akt odredi kao agresiju, ali s druge strane, Savet bezbednosti nije sudsko telo i ne može svoju odluku zasnovati na temelju prava i dokaza; ovaj problem postoji i s obzirom da okrivljeni pred Međunarodnim krivičnim sudom ima pravo na fair suđenje, a ovo načelo zahteva da optužba dokaže svaki element krivičnog dela, uključujući, da je akt agresije nesumnjivo učinjen.”¹⁰

2. „Humanitarna intervencija” kao vid agresije, odnosno preimenovana i „kamufilirana“ agresija

Koncept humanitarne intervencije predstavlja nasilnu intervenciju jedne države u stvari druge države, da bi se tako zaštitili sopstveni nacionalni interesi, ili radi sprečavanja masovnog kršenja ljudskih prava u nekoj državi, ali je pravo na humanitarnu intervenciju, bez obzira da li se radi o multilateralnoj ili unilateralnoj akciji, veoma kontroverzan pojam, pa tako *prima facie*, u Povelji UN postoji generalna zabrana nasilne intervencije jedne države u stvari druge i nije eksplicitno predviđen izuzetak u odnosu na to, što bi se moglo označiti kao tzv. *pravo* na humanitarnu intervenciju.¹¹ Kao primeri ovakvih intervencija, navode se između ostalog, intervencija Indije u istočnom Pakistanu, te tanzanijska intervencija u Ugandi, ali kako navode citirani autori, Australija, kao i mnoge druge države međunarodne zajednice, nikada nije prihvatila pravo na

---

8 M. Hummrich, op. cit., str. 43.

9 M. Schmidt, Externe Strafpflichten – Völkerstrafrecht und seine Wirkungen im deutschen Strafrecht, “Peter Lang“, Frankfurt am M., Berlin, 2002, str. 10.

10 R. L. Griffiths, International Law, the Crime of Aggression and the Ius ad Bellum, “International Criminal Law Review“, No. 4/2002, The Hague, London, Boston, 2002, str. 310.

11 S. Blay, R. Piotrowicz and B. M. Tsamenyi, Public International Law – An Australian Perspective, “Oxford University Press“, Oxford, Auckland, New York, 1997, str. 253.

unilateralnu humanitarnu intervenciju, jer smatra da je takva intervencija moguća samo iz humanitarnih razloga, te mora biti kolektivna, ostvarena pod autoritetom samih UN ili odgovarajuće regionalne organizacije, sa prethodnom dozvolom Saveta bezbednosti.¹² U stvari, čini se da unilateralnost ili multilateralnost strane/strana koje intervišu iz „humanitarnih” razloga, ne bi trebalo da predstavlja osnovni, niti čak bilo kakav kriterijum za procenu legalnosti takve intervencije, a s druge strane, ako je subjekt intervencije neka regionalna organizacija, tipa vojnog saveza, onda se tu ne može govoriti o multilateralnosti, jer tada u okvirima takvog saveza, sve države članice praktično gube svoj pojedinačni subjektivitet, bar u odnosu na ciljeve intervencije, pa se i takva intervencija u osnovi mora smatrati unilateralnom.

Međutim, nezavisno od toga, koncepcija humanitarne intervencije otvara mogućnost da se prenebregne zabrana upotrebe sile u međunarodnim odnosima, jer ako se slobodno prepusti bilo kojoj državi ili organizaciji da procenjuje kada se u nekoj drugoj državi masovno krše ljudska prava, te time ugrožava svetski mir i sl., onda je sasvim lako moguće da određena moćna država takvu procenu napravi, ne na temelju realnog stanja stvari, već na osnovu svojih sopstvenih interesa, koje će ostvarivati takvom oružanom „humanitarnom” intervencijom, preobučenom u „legalno” ruho. S druge strane, ako zaista stanje u određenoj državi predstavlja pretnju po svetski mir i bezbednost, tada će i Savet bezbednosti, kroz predviđenu proceduru doneti odluku o legalnoj upotrebi sile od strane samih UN, pa zašto onda ovde uvoditi običajno pravo i rastegljive kriterijume, koji omogućavaju razne zloupotrebe. Stoga smo mišljenja da je ceo koncept humanitarne intervencije u osnovi pogrešan i omogućava da moćne države sprovedu agresiju radi ostvarivanja sopstvenih interesa, a da to onda, pravdaju humanitarnim razlozima. Naime, svaka upotreba sile u međunarodnim odnosima, predstavlja agresiju u krivičnopravnom smislu, ukoliko za to ne postoji odgovarajuće odobrenje Saveta bezbednosti, ili je u pitanju samoodbrana države koja je napadnuta, odnosno koja je žrtva agresije. Iz ovoga proizlazi da po našem mišljenju, *pravo* na „humanitarnu intervenciju” ne postoji, a svaka agresija koja se imenuje kao humanitarna intervencija nije čak ni zloupotreba prava, jer takvo pravo ne postoji, već predstavlja najobičnije *protivpravno ponašanje*, odnosno *zločin protiv mira*, koji se samo iz dnevno-političkih razloga, ili u cilju pribavljanja legitimiteta primeni oružane sile, imenuje kao „humanitarna intervencija”, ali tako nešto ne može uticati na suštinski agresivni karakter svakog rata, koji se vodi mimo odluke Saveta bezbednosti ili koji nije odbrambenog karaktera.

---

12 Ibid., str. 254.

Pre nekoliko godina, tadašnji Premijer Velike Britanije Toni Bler se u svojoj izjavi tokom jedne parlamentarne debate, a braneći britansko učešće u invaziji na Irak, založio da UN ozvaniče pravo na preventivni rat protiv zemalja za koje se proceni da ugrožavaju svetski mir i koje predstavljaju „otpadničke države” i koje odbacuju vrednosti slobodnih i demokratskih društava.¹³ U stvari, ovakve ideje su već doživele svoju realnu potvrdu nakon terorističkog napada na Svetski trgovinski centar 11. septembra 2001. godine, ali su SAD u stvari započele široku ratnu kampanju pre svega u Avganistanu, ali potom i u Iraku, temeljeći svoje pravo u osnovi na tim kriterijumima koje je Bler naveo, ali ne tražeći pri tom, čak ni da takve kriterijume prihvate UN. S druge strane, ako bi se zaista tako nešto prihvatilo u UN, to bi samo značilo davanje *Charte Blanshe* moćnim državama da „intervenišu” uvek kada su ugroženi neki njihovi interesi, tvrdeći pri tom da se radi o „otpadničkim” državama, svetskim „partijama”, nedemokratskim režimima i sl., a tako nešto bi uvek bilo moguće i nametnuti većini svetskog mnjenja, kroz uticaj snažne medijske satanizacije. To znači da nema suštinske razlike između ove tzv. Blerove doktrine i američke strategije „preventivnog rata” protiv „terorističkih režima”, samo što je britanski premijer pokušao da ipak takve vrste ratova, koliko toliko legalizuje. Ovo međutim, u kontekstu vladajućih pravila međunarodnog prava, nikako nije moguće, mada ova grana prava, koja je tradicionalno pod velikim uticajem međunarodne politike i konkretno, uticajnih međunarodno-političkih faktora, pokazuje izvesno razumevanje i za „humanitarne intervencije”. U vezi sa tim, britanski Premijer je i u tom pogledu, a u vezi opravdanja agresije NATO-a na SR Jugoslaviju, pokušao da se izbori za davanje legaliteta i legitimiteta takvim „intervencijama”. U jednom govoru održanom u Čikagu, tokom napada NATO-a na SRJ, u proleće 1999. godine, Bler je naveo pet pravila za pokretanje oružanih intervencija: „Biti siguran u svoje argumente, iscrpsti prethodno sve druge opcije, zatražiti da vojne operacije budu uvidajno izvedene, pripremiti se na duge staze i utvrditi eventualno postojanje sopstvenih interesa.”¹⁴

U stvari, čini se da je cela koncepcija „humanitarne intervencije” i uopšte bilo kakve druge „intervencije” oružanim sredstvima, izvorno nastala da bi omogućila da velike sile (a pre svega jedna supersila), ratom ostvare svoje ciljeve, a da pri tom imaju „kakvo takvo opravdanje” za učešće u ratu, odnosno da bi izbegle da se započinjanje rata i njegovo vođenje, označe kao agresija. Još uvek nije sporna tradicionalna definicija rata kao „nastavka politike drugim

---

13 D. Rančić, Srbija i Blerova doktrina, „Politika”, subota 13. mart 2004. godine, preuzeto sa Internet-a: <http://www.politika.co.yu/cyr/rubrika.asp-r=20.htm>

14 Ibidem.

sredstvima”, odnosno njegovo označavanje kao „poslednjeg sredstva politike”, ali mada su agresivni ratovi uvek izraz određene politike, oni često nisu poslednje političko sredstvo. Naprotiv, oni su nekada, prvo ili jedno od prvih „političkih sredstava”, ali se naravno, od strane onih koji ih iniciraju, podstiču, započinju i vode, to prikazuje drugačije, te se ističe da je ratna opcija bila „iznuđena”, za sam rat se nalaze raznovrsna opravdanja, po pravilu zasnovana na „moralnim” razlozima. Potreba da se vodenje rata opravda, je manje više, skoro uvek postojala i ona je posebno važna u državama koje nastoje da se prikažu kao demokratske i u kojima ipak postoji određena javna kontrola načina ostvarivanja državnih funkcija, a posebno uticaj javnog mnjenja i masovnih medija,¹⁵ ali i takve države, a posebno velike sile, često svoje interese ostvaruju i nasilnim sredstvima, pa i započinjanjem i vodenjem rata. U tom se smislu, iznosi i primer SAD, za koje se zaključuje da su u odnosu na rat sklonije pragmatičnom realizmu, nego idealizmu, te se iznosi tvrdnja da, mada prema američkom Ustavu jedino Kongres može objaviti rat, to nije sprečilo mnoge predsednike SAD, od Jefferson-a, pa do Bush-a, da započinju i vode oružane konflikte i bez saglasnosti Kongresa.¹⁶ U stvari, tako nešto je formalno i moguće kada se započinjanje oružanog sukoba, odnosno rata, samo preimenuje u određeni „politički korektan” pojam, a tu je idealan termin „humanitarna intervencija” i tada se mogu prevazići ne samo zabrane u domenu unutrašnjeg pravnog poretka, već i one koje nameće međunarodno pravo.

U stvari, strogo pravno posmatrano i ovde mora važiti pravilo da pogrešno ili namerno pogrešno označavanje određene stvari ili pravne situacije, ne menja njenu suštinu, pa tako agresija preimenovana u humanitarnu intervenciju, ne gubi u krivičnopravnom smislu, svoj karakter zločina protiv mira, ali naravno, s obzirom da je ovo pitanje usko povezano sa politikom na međunarodnom planu i uticajem moćnih međunarodnopolitičkih faktora, ono se veoma teško rešava primenom striktnih pravnih kriterijuma. Inače, mada agresija po definiciji podrazumeva učešće više određenih država, gde se jedna ili više država pojavljuje u svojstvu agresora, dok su druga država, ili druge države

---

15 Ovim se ne isključuje činjenica da se i na masovne medije, te javnost uopšte, od strane pobornika rata, a posredstvom kako sredstava klasične državne propagande, tako i vrlo suptilnih načina razvijenih od strane specijalnih službi, ili uopšte „kreatora javnog mnjenja”, može veoma efikasno delovati, u pravcu opravdanja vođenja rata, naročito kada se on prikazuje kao „plemeniti poduhvat” kojim se ostvaruju neki humani ciljevi, ili „poslednje sredstvo” za sprečavanje humanitarne katastrofe, spas nacije od terorističke opasnosti i sl., pa onda u nizu takvih slučajeva javno mnjenje podržava takve „opravdane” ratove, s tim da naravno, takva podrška vremenom uvek slabi, a posebno, u slučajevima kada ti ratovi dovode do velikih sopstvenih gubitaka.

16 Više o tome: D. Ruloff, *Wie Kriege beginnen – Ursachen und Formen*, “Verlag C. H. Beck”, München, 2004, str. 187-188.

žrtve takve agresije, mada se zavisno od ishoda „ratne sreće”, ali i drugih faktičkih okolnosti, takve uloge mogu i promeniti, odnosno modifikovati u određenoj meri, moguće je da u ratu učestvuje, odnosno da ga vodi i neki drugi kolektivitet, ali je i tada neophodno, kao što to u praksi po pravilu i jeste, određena javna ili prikrivena podrška neke države takvom učesniku rata. Primer za ovako nešto je slučaj poznate britanske „Istočno-indijske kompanije”, koja je praktično vodila višegodišnji rat na teritoriji Indije.¹⁷ U stvari, ovo je odličan primer za mogućnost države da preko takvih (para)privrednih entiteta ostvaruje svoje političke interese, a takvo zamaskirano učešće konkretne države u ratu, se posebno može ispoljavati u okvirima „humanitarnih intervencija”, što se u određenoj formi postiže i kada se kao akter takve intervencije (agresije) pojavljuje određeni savez država, ali u kome je dominantna volja jedne velike sile, kao što je to u velikoj meri, bio slučaj tokom NATO agresije na SRJ 1999. godine.

Može se zaključiti da suštinski koncepcija „humanitarne intervencije” u vidu korišćenja oružane sile protiv druge države, u osnovi predstavlja vid zamaskirane agresije, odnosno traženja opravdanja za vođenje agresivnih ratova, koji su s jedne strane, izričito zabranjeni međunarodnim pravom i čak je njihovo započinjanje i vođenje krivično delo koje spada u nadležnost Međunarodnog krivičnog suda (mada nažalost još uvek nedefinisano, odnosno bez utvrđenih osnovnih krivičnopravnih elemenata), dok je s druge strane i iz moralnih razloga, a posebno zbog činjenice da je u demokratskom javnom mnjenju, klasični agresivni rat izrazito nepopularan. Zato je moćnim političkim faktorima na međunarodnoj sceni potrebna jedna takva „rezervna mogućnost”, koja svakako nije legalna i ne postoji kao formalno priznata, ali ipak stvara potreban „manevarski prostor”, za pravdanje na pravnom nivou, koje striktno pravno posmatrano ne može biti uspešno, s tim da u međunarodnim odnosima pravo ipak nema primaran značaj, ali obrnuto, u odnosu na sopstvenu i svetsku javnost, ono može ostvariti sasvim zadovoljavajući efekat. Odličan primer za ovu konstataciju je slučaj agresije na SR Jugoslaviju u martu 1999. godine.

Potreba da se započinjanje agresije prikrije od sopstvenog i međunarodnog javnog mnjenja je postojala i ranije, ali su se razni tiranski režimi i osvajački nastrojene države služile brojnim i perfidnim lukavstvima, usmerenim na klasičnu prevaru, odnosno stvaranje nečega što bi se u krivičnopravnoj terminologiji uslovno i u jednom više metaforičnom smislu, moglo objasniti kao „stvarna zabluda”, dok koncepcija humanitarne intervencije pokušava da stvori „pravnu zabludu”, odnosno da razvije pogrešnu svest da je takav rat opravdan, te da nije protivpravan. Ovaj drugi način je svakako suptilniji, ali se suštinski

---

17 Ibid., str. 22.

mного ne razlikuje od klasične prevare, odnosno stvaranja lažnog povoda za započinjanje rata, u kom su pogledu klasična dva istorijska primera: Prvi primer predstavlja napad Japana na Kinu (Mandžurijski rat), kada su Japanci 18. septembra 1931. godine iscenirali diverzantski napad na za njih važnu mandžurijsku železnicu, za to optužili kineske snage, te pod izgovorom da moraju da zaštite svoje interese, jednim „noćnim manevrom” okupirali deo kineske teritorije; Drugi primer je mnogo poznatiji slučaj, kada je nacistička Nemačka 31. avgusta 1939. godine izrežirala napad poljskih graničara na jednu radio stanicu u blizini nemačko-poljske granice, kojom prilikom je čak likvidirano nekoliko političkih zatvorenika obučenih u poljske uniforme, da bi naravno, već dan posle – 1. septembra 1939. počeo masovan nemački napad na Poljsku, koja je relativno brzo vojnički slomljena (prva žrtva „Bliezkrieg-a”), a sam Hitler je nemačku akciju zavaravanja nedelju dana pre napada na Poljsku najavio i objasnio sledećim rečima: „Ja hoću da propagandistički povod za započinjanje rata učinim mogućim ili verovatnim. Pobjednika neće kasnije pitati, da li je govorio istinu ili nije.”¹⁸

U literaturi se navodi da se većina pokušaja razvijanja kriterijuma za „humanitarnu intervenciju”, odnosi na sledeće kriterijume: 1) obim strahota na određenom području, 2) odgovornost za takva dela, 3) iscrpljenost mirnih i sporazumnih rešenja, 4) autorizacija i davanje legitimiteta intervenciji, 5) zainteresovanost i briga sile koja interveniše, 6) ciljevi i rezultati intervencije, 7) pridržavanje humanitarnih normi od strane sile koja interveniše.¹⁹ Citirani autor, koji prethodno piše o principu zabrane intervencije i navodi primere zloupotreba tokom tzv. humanitarnih intervencija, konačno zaključuje da se uopšte upotreba termina „pravo na intervenciju” može dovesti u pitanje (*“Is the language of „rights“ the right language?”*), pri čemu posebno ističe da nije jasan odnos toga „prava” i opšte zabrane intervencije (*the principle of non-intervention*); ne može se jasno zaključiti, kome bi to pravo pripadalo, pojedincima ili organizacijama; zatim, da bi takvo „pravo” bilo efektivno, neophodno je da postoje određena merila u pogledu njegove primenjivosti i važnosti, što nije slučaj, te u tom pogledu nema opšte saglasnosti; te konačno, kada bi „pravo na humanitarnu intervenciju” bilo u pravnom smislu priznato, to bi moglo dovesti do zloupotreba.²⁰

U našoj literaturi se argumentovano konstatuje: „Pravo na humanitarnu intervenciju zagovaraju pre svega političari pojedinih zemalja, kao i mali broj teoretičara međunarodnog prava. Ne postoje prihvatljivi argumenti koji bi išli u

---

18 Ibid., str. 94.

19 A. Roberts, The So-called “Right” of Humanitarian Intervention, in H. Fischer and A. McDonald, “Yearbook of International Humanitarian Law”, Volume 3, “T.M.C. Asser Press”, The Hague, 2002, str. 34.

20 Ibid., str. 50.

prilog dozvoljenosti vojne intervencije u inostranstvu od strane jedne ili više zemalja u korist grupe državljana (stvarnu ili pretpostavljenu) napadnute zemlje. Prihvatanje koncepcije humanitarne intervencije („humanitarne katastrofe“) vodilo bi tome da se pozivanjem na zaštitu ljudskih prava može opravdati bilo kakva vojna intervencija i kršenje Povelje UN. Ovaj osnov postao je naročito aktuelan u vezi sa agresijom NATO na SR Jugoslaviju.²¹

U epohi globalizma i velikog uticaja masovnih medija na stanovništvo koje se pretvara u masovne „konzumente informacija“,²² koncept humanitarne intervencije najčešće služi da na veoma efikasan način „zamaskira“ i „kamufliira“ agresiju, odnosno ostvarenje političkih, ekonomskih i drugih ciljeva velikih sila. Građani agresorskih država se prvo masovnim medijima „bombarduju“ informacijama o zločinima koja se u nekim drugim, naravno malim i realno nemoćnim državama u odnosu na konkretnu veliku silu, čine bilo prema nekoj nacionalnoj manjini, bilo prema sopstvenom stanovništvu ili se konkretna država uporno predstavlja kao „pretnja svetskom miru“, „sponzor terorizma“ i sl., a onda se ta država, što znači i njeni građani, realno „bombarduju“, odnosno izlože agresiji, što se na kraju okončava bilo „mekom“, bilo „tvrdom“ okupacijom, odnosno uopšte ostvarenjem ciljeva radi kojih je cela „operacija“ (*prvo*

---

21 Z. Stojanović, Međunarodno krivično pravo, „Pravna knjiga“, osmo izdanje, Beograd, 2015, str. 65. Citirani autor (Z. Stojanović, Ibid., str. 67-71), u daljem tekstu citiranog udžbenika posebno analizira potencijalno pozivanje aktera NATO agresije na SR Jugoslaviju 1999. godine na eventualno postojanje osnova isključenja krivičnog dela. Z. Stojanović zaključuje da je i ovde, kao i u drugim slučajevima potrebno utvrditi da li su ostvarena sva četiri opšta konstitutivna elementa krivičnog dela, pa potom navodi da u konkretnom slučaju „napada“ (agresije) NATO-a na SR Jugoslaviju, postoje svi potrebni elementi zločina protiv mira: 1) radnja krivičnog dela; 2) ostvarenost bitnih elemenata bića krivičnog dela; 3) protivpravnost, pri čemu posebno utvrđuje da nije ostvaren ni jedan od mogućih osnova isključenja protivpravnosti, kao što su: a) nužna odbrana, b) krajnja nužda, v) naređenje pretpostavljenog, g) neki izričiti osnov isključenja protivpravnosti, niti čak d) potencijalni „prirodnopravni“ argument; 4) krivica, koja postoji jer se realno ne može govoriti o neuračunljivosti glavnih aktera NATO agresije na SR Jugoslaviju, niti o nekom drugom mogućem osnovu isključenja postojanja subjektivnog elementa opšteg pojma krivičnog dela, kao što bi bili otklonjiva stvarna zabluda, pravna zabluda, kompulzivna sila i pretnja, pa čak ni osnov koji je svojevremeno isticao Kelzen, a koji se svodi na apriornu nemogućnost da pojedinci koji deluju u ime države i kao njeni organi, odgovaraju za krivična dela, jer je taj argument prevaziđen još tokom suđenja u Nirnbergu.

22 Uobičajeno se na zapadu o tzv. brzohrani govori kao o „junk food“, ali bi se danas, s obzirom na vladajući karakter masovnih medija i industrije lake zabave, moglo govoriti i o „brzim informacijama“ – „junk information“. Obični građani, koji su naravno i birači u demokratskim državama, „bombardovani“ obiljem medijskih sadržaja, lako „progutaju“ i servirane informacije u koje prosto ni nemaju vremena da se preterano udube. Uostalom, davno je rečeno da je „istina prva žrtva rata“.

medijsko, a zatim pravo bombardovanje) i započeta. Zato, italijanski profesor Danilo Zolo i tvrdi da – „ko kaže „humanost“,²³ pokušava da te obmane“.²⁴

Potpuno je jasno da *ne postoji nikakvo pravo na humanitarnu intervenciju*, te da je obrnuto, svaka primena sile, bez odgovarajućeg ovlašćenja Saveta bezbednosti UN, ili ukoliko se ne radi o pravu na odbranu napadnute države, po svojoj prirodi izrazito protivpravnog karaktera, što istovremeno znači da ona predstavlja agresiju. Nažalost, takva agresija postoji samo kao međunarodno-pravni pojam, ali ona na međunarodno-pravnom nivou nije definisana kao krivično delo koje može učiniti pojedinac (iako mnoga nacionalna krivična zakonodavstva poznaju krivično delo agresije), mada naravno nema agresije bez delatnosti konkretnih fizičkih lica i to pre svega onih koji imaju odgovarajuće funkcije u državama akterima agresivnog rata. Međutim, sve dok se agresija, koja spada u stvarnu nadležnost Međunarodnog krivičnog suda, sada kada je konačno i definisana, ne postane nakon sprovedenog kompletnog ratifikacionog postupka i formalno sastavni deo Rimskog statuta, neće biti moguće da to krivično delo bude predmet postupka pred ovim sudom u odnosu na zločine protiv mira učinjene pre stupanja na snagu tih odredbi Rimskog statuta, jer je u Rimskom statutu striktno utvrđeno dejstvo krivičnog načela legaliteta, pa nije moguće suđenje za ovo krivično delo, prema istim kriterijumima, koji su primenjeni tokom suđenja u Nirnbergu i Tokiju. Naravno, pred nacionalnim sudovima država koje poznaju krivično delo agresije, moguće je suđenje za to krivično delo, ali u praksi to po pravilu, nije lako izvodljivo, odnosno još uvek je daleko lakše moguće zamisliti suđenje od strane države pobednice u ratu, pripadnicima poražene strane, dok je obrnuto skoro potpuno nezamislivo, ili se bar ne čini nimalo realnim. Pored toga, s obzirom na karakter ovog krivičnog dela, teško je zamisliti da bi bilo koji nacionalni krivični sud, mogao da ispolji potreban stepen nepristrasnosti i nezavisnosti tokom vođenja postupka čiji je predmet agresija.

3. Sudenje za agresiju u u Nirnbergu i Tokiju i veoma redak istorijski primer kada se legitimnosti daje prevaga u odnosu na načelo zakonitosti

U literaturi se ističe da je Nirnberški tribunal, za koji se u stvari, vezuje nastanak pravila međunarodno krivičnog prava *strico sensu*, naglasio da je „rat

---

23 Profesor Danilo Zolo, kod nas nažalost, nije toliko poznat kao njegov u Srbiji znatno poznatiji italijanski kolega, pokojni Antonije Kaseze, nekadašnji predsednik Haškog tribunala. Pišući o licemerju tzv. međunarodne zajednice i oštro osuđujući „humanitarnu intervenciju“ protiv SRJ i Srbije, čime je samo cinično preimenovana agresija kao zločin protiv mira, Zolo između ostalog, kaže da je danas „moralna dužnosti da se bude pesimista“.

24 Više o tome: Danilo Zolo, Ko kaže humanost... rat, pravo i globalni poredak, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2012, str. 40-41.

suštinsko zlo, jer njegove posledice pogađaju ceo svet“, pa stoga, pokretanje agresivnog rata, „nije samo međunarodni zločin, već i „vrhovni međunarodni zločin“.“²⁵ Zločini protiv mira su prvi put određeni u članu 6. stav 2. tačka a Statuta Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu kao „planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garantije, ili učestvovanje u nekom zajedničkom planu zavere za izvršenje ma kog od navedenih dela.“²⁶ Sudenje u Nirnbergu je, ne samo „kamen temeljac“ savremenog međunarodnog krivičnog prava, već i veoma interesantan „istorijski slučaj“, koji kada je reč o krivičnom pravu ima čitav niz značajnih osobenosti, među koje spada i izuzetno upadljivo široko, tj. veoma „kreativno“ tumačenje načela zakonitosti, a što je u ovom slučaju opravdano zahtevima legitimiteta, te predstavlja izuzetno *redak istorijski primer*, koji se verovatno nikada neće ni u približno sličnom obliku ponoviti.

Za načelo zakonitosti se smatra da je „deo međunarodnog običajnog prava, tako što se zahteva da je kriminalno ponašanje bilo propisano što je moguće jasnije u definiciji zločina, ali je ovaj standard manje rigidan nego što je to uobičajeno u kontinentalnom evropskom pravu.“²⁷ U stvari, iako se prethodno citirani autor u delu poglavlja knjige u kojem objašnjava načelo zakonitosti u međunarodnom krivičnom pravu, poziva i na latinsku sentencu *nullum crimen, nulla poena, sine lege*,²⁸ koja predstavlja klasično objašnjenje principa legaliteta, on u svom objašnjenju ne objašnjava suštinu ovog načela, već samo jedan njegov element, a to je *lex certa*.²⁹ Međutim, u svakom slučaju nije sporno da se načelo zakonitosti u međunarodnom krivičnom pravu, odnosno pre svega, u nekim slučajevima koji su se rešavali pred određenim oblicima međunarodnog krivičnog pravosuđa, shvatalo na bitno drugačiji način nego u većini evropskih kontinentalnih pravnih sistema. Shodno ovome, načelo zakonitosti se u međunarodnom krivičnom pravu smatra ispoštovanim ako kažnjivost određenog ponašanja proizilazi iz pisanih ili nepisanih normi koje su bile na snazi u vreme takvog ponašanja, a kada su u pitanju nepisane norme, nerealno je zahtevati da one bliže određuju vrstu i visinu kazne koja se za to ponašanje može izreći, pa ne preostaje ništa drugo, nego da se to prepusti sudu, pa se stoga, tradicionalno međunarodno krivično pravno načelo zakonitosti *nije protezalo na*

---

25 M. Kreća, Međunarodno javno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 615.

26 Z. Stojanović, op. cit., str. 111.

27 G. Werle, Principles of International Criminal Law, “T.M.C. Asser Press”, The Hague, 2005, 32-33.

28 Uglavnom se pripisuje Foererbahu.

29 Više o tome: M. Škulić, Načelo zakonitosti u krivičnom pravu, „Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu“, broj 1/2010, Beograd, 2010, str. 66-107.

krivičnopravne sankcije, što predstavlja možda najveće odstupanje od prakse evropskih kontinentalnih zemalja.³⁰ Ovakvo shvatanje u međunarodnom krivičnom pravu, ili bolje rečeno ovakvo shvatanje međunarodnog prava koje je svoju primenu doživelo u nekoliko krivičnih suđenja za određena međunarodna krivična dela, je svoj izraz pre svega, imalo u postupku pred Međunarodnim vojnim tribunalom u Nirnbergu, što je u literaturi često označavano kao sporno.³¹

Istorijat jednog vrlo elastičnog tumačenja načela zakonitosti, ili čak njegovog izvesnog negiranja u međunarodnom krivičnom pravu, odnosno bolje rečeno u određenim etapama razvoja međunarodnog krivičnog prava,³² kroz konkretne sudske slučajeve, je pre svega vezan za poznato suđenje u Nirnbergu.³³ Krivičnopravni problemi su se ispoljili u nekoliko važnih oblasti:

Prvo, neki od optuženih su krivično gonjeni za zločin protiv mira, odnosno agresiju, ili vođenje agresivnog rata, ali pre samog suđenja nije postojalo takvo krivično delo, odnosno agresija je bila zabranjena određenim aktima međunarodnog prava, ali ona nije bila definisana kao protivpravna radnja koju može da izvrši fizičko lice, odnosno pojedinac.

---

30 P. Novoselec, Materijalnopravne odredbe Rimskog statuta i njihova implementacija u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, u: I. Josipović, D. Krapac i P. Novoselec, *Stalni međunarodni kazneni sud*, „Hrvatski pravni centar“ i „Narodne novine“, Zagreb, 2001, str. 95.

31 Uporedi: G. Hoffmann, *Strafrechtliche Verantwortung im Völkerrecht*, „Alfred Metzner Verlag“, Frankfurt am M./Berlin, 1962, str. 139.

32 Na tvrdnje odbrane da za kažnjivost agresivnog rata (zločin protiv mira), nedostaje „pravna podloga“ u odnosu na vreme izvršenja i da bi se takva osuda stoga, svela na „ex posto kažnjavanje“, sam Međunarodni vojni tribunal zaključuje: „Tvrdnja da bi kažnjavanje povređivanja međunarodnih ugovora i garancija susednim državama koje su bez upozorenja napadnute, bilo protivno pravu, očigledno nije tačna, jer bi pod takvim okolnostima, napadač morao znati, da je to protivpravno i daleko od toga da bi njegovo kažnjavanje bilo protivno pravu, već bi naprotiv, mnogo više bilo protivpravno, kada bi njegov verolomni čin, ostao nekažnjen.“ Više o tome: K. Ambos, *Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts – Anstze einer Dogmatisierung*, 2.. unvernderte Auflage, „Duncker & Humblot“, Berlin, 2004, str. 111. U stvari, ovo objašnjenje je u čisto pravnom smislu prilično dubiozno, jer se svodi na, u osnovi praznjikavo fraziranje. Jedini čisto pravni argument koji se ovde spominje se odnosi na tvrdnju o nepostojanju pravne zablude, što ovde suštinski uopšte nije relevantno, jer svest o zabranjenosti agresivnog rata u smislu međunarodnog javnog prava, kao čina koji je zabranjen državama, se ne može poistovetiti sa svešću o postojanju krivičnog dela pojedinca, pri čemu još u objektivnom smislu, čak nije ni sporno da u to vreme krivično delo agresije nije bilo propisano kao moguće krivično delo (zločin protiv mira) pojedinca, tj. fizičkog lica.

33 Uporedi: H.H.Jescheck und T. Weigend, op. cit., str. 120-121. Komentarišući suđenje u Nirnbergu, citirani autor navodi: „Sud je bio jedan intersaveznički okupacioni sud i nije bio organ međunarodnog pravosuđa, jer se Londonski sporazum odnosio samo na stranke potpisnice i nije imao dejstvo na Nemačku“... „Dok je kažnjivost ratnih zločina počivala na nespornim međunarodnim običajima, saveznici su kažnjivost agresivnog rata i zločina protiv čovečnosti, uveli kao novinu sa retroaktivnim dejstvom.“

Drugo, ratni zločini za koje se krivično gonilo u Nirnbergu su bili predviđeni Haškom konvencijom iz 1907. godine i to samo po sebi nije bilo sporno, ali u tom aktu se nisu propisivale i kazne za takva krivična dela.

Treće, zločin protiv čovečnosti uopšte nije bio propisan kao neko posebno krivično delo, pa samim tim nije bilo ni formalne mogućnosti da još budu predviđene i kazne za takva ponašanja, a većina tih radnji je bila veoma slična nekim radnjama ratnih zločina i bilo je prilično teško napraviti sasvim jasnu distinkciju, a s druge strane, u tom se pogledu javljala i opasnost od zalaska u primenu analogije u kreiranju inkriminacije.

Problem u vezi načela legaliteta tokom Nirnberškog procesa bi se sintetizovano mogao predstaviti na sledeći način: 1) Agresija uopšte u vreme izvršenja nije bila predviđena kao krivično delo koje može izvršiti čovek, odnosno pojedinac, već samo kao protivpravni akt države kao subjekta međunarodnog javnog prava, a naravno, nije bila predviđena nikakva posebna kazna čak ni za državu (osim u opštem međunarodno-pravnom smislu), a posebno ne za fizičko lice koje bi izvršilo agresiju, tako da se ovde radi o eventualno vrlo nategnutoj mogućnosti da je takvo ponašanje eventualno bilo kažnjivo, ali je potpuno nesporno da kazna za njega nije bila predviđena – zahtev *nullum crimen sine lege* ispoštovan na relativan i velikoj meri dubiozan način, zahtev *nullum poena sine lege* nije ispoštovan. 2) Za ratne zločine je bilo nesporno da su predviđeni kao krivična dela, ali za njih kazna nije bila propisana, tako da se ovde radilo o slučaju ispunjenosti zahteva iz načela zakonitosti u odnosu na delo, ali ne i u odnosu na kaznu – zahtev *nullum crimen sine lege* ispoštovan, zahtev *nullum poena sine lege* nije. 3) Zločini protiv čovečnosti u vreme izvršenja nisu bili propisani kao posebna krivična dela, a određene radnje su bile predviđene kao ratni zločini, ali se oni formalno posmatrano nisu mogli tretirati kao radnje zločina protiv čovečnosti, jer bi se tada radilo o analogiji, odnosno vrlo širokom i neodređenom tumačenju krivičnihopravnih normi, a naravno, nisu bile predviđene ni kazne za ovakva dela, pa se može zaključiti da se u ovom slučaju, načelo zakonitosti ne može smatrati ispoštovanim ni u odnosu na delo, niti u odnosu na kaznu – nisu bili ispoštovani ni zahtev *nullum crimen sine lege*, niti zahtev *nullum poena sine lege*.

Inače i u faktičkom smislu su određena dešavanja tokom Nirnberškog procesa ukazivala na jedan prilično elastičan pristup kako načelu zakonitosti, tako i pitanju „selekcije“ krivičnog gonjenja uopšte. Tako se na primer, jedan od najistaknutijih aktera nemačke akcije „Barbarosa“, odnosno agresije na Sovjetski Savez, nemački feldmaršal *von Paulus* tokom Nirnberškog suđenja pojavio u ulozi svedoka u odnosu na druge visoke vojne i političke funkcionere

porazene Nemačke,³⁴ a nije i sam pozvan na odgovornost za učešće i to na veoma visokom položaju, u napadu na Sovjetski Savez, te činjenje niza krivičnih dela od strane svojih potčinjenih tokom agresivnog rata.³⁵

Uglavnom, iz prethodnih primera i obrazloženih konstatacija, jasno se može uočiti da se u slučaju Nirnberškog suđenja u osnovi ipak ne radi o elastičnom ili vrlo fleksibilnom tumačenju načela zakonitosti, o čemu bi se eventualno moglo govoriti samo u pogledu zločina protiv mira i to isključivo u odnosu na delo, ali ne i kaznu, već se daleko pre, radi o nepoštovanju načela zakonitosti, odnosno njegovom tretiranju kao relativno nevažnog za konkretni slučaj. Formalno se u presudi Nirnberškog Međunarodnog vojnog krivičnog tribunala polazište za ovakva odstupanja od načela zakonitosti, koja se naravno u toj presudi ne smatraju odstupanjima, već se insistira na odgovarajućem tumačenju u odnosu na prethodnu (u vreme izvršenja) postojeću zabranjenost tih radnji, temelji na tvrdnji da Nirnberškim statutom nisu predviđeni nikakvi novi zločini, koji ranije, dakle i u vreme izvršenja krivičnih dela za koja su lica u tom procesu osuđena, nisu postojali, već da se naprotiv, radi o radnjama koje su kao radnje krivičnog dela bile propisane i pre stupanja na snagu Statuta, dakle i u vreme izvršenja.

U samoj Nemačkoj se u literaturi relativno često pokretalo pitanje poštovanja načela legaliteta tokom Nirnberških procesa, ali se po pravilu, nije činilo u nekom energičnijem vidu, posebno ne od strane ozbiljnih teoretičara krivičnog i međunarodnog krivičnog prava, što verovatno, pre predstavlja posledicu težnje većine autora da izbegnu mogućnost eventualnog svrstavanja u one koji „brane zločine nacista”, nego što je zaista postojala svest o potpunoj

---

34 Ovaj visoki nemački oficir je u istorijskom smislu čuven pre svega, po teškom porazu trupa kojima je komandovao kod Staljingrada (mada je on inače, pre toga bio akter svih bitnijih dešavanja na nemačko-sovjetskom ratištu), što se smatra prvom prekretnicom u II svetskom ratu, nakon čitavog niza munjevitih nacističkih pobeda širom Evrope i zauzimanja ogromnih prostora Sovjetskog Saveza, usled čega je nemačka vojna sila do tada delovala skoro nepobedivo. Njega je Hitler samo dan pre nego što su ga sovjetske trupe zarobile, unapredio u čin feldmaršala, što je prećutno označavalo očekivanje nemačkog Führer-a, pa i celokupne nemačke javnosti, da oficir tako visokog ranga, nikako neće živ pasti u ruke neprijatelja. Međutim, von Paulus se, na ogromno iznenađenje Hitlera, koji je verovao da će taj oficir časno „podići ruku na sebe“, ipak bezuslovno predao, deleći sudbinu ostataka svoje opkoljene VI armije čiji izmrcvareni vojnici, beznađežno odsečeni od glavnine nemačkih snaga i bez nade, kako u sopstveni proboj iz obruča, tako i uz pomoć drugih nemačkih jedinica, više nisu mogli da pružaju bilo kakav otpor. Više o tome: P. Carell, Unternehmen Barbarosa – Der Marsch nach Rußland, “Deutsche Buch-Gemeinschaft“, Berlin, Darmstadt, Wien, 1964, str. 517-549.

35 U smislu nacionalnog zakonodavstva ovo bi se moglo posmatrati kao neka vrsta izuzetka u odnosu na načelo legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja, odnosno radi se o slučaju faktičkog stvaranja neke vrste „svedoka saradnika“ (kooperativnog svedoka). Više o tome: M. Škulić, Krivično procesno pravo, CID, Podgorica, 2012, str. 46-48.

prihvatljivosti ocene istaknute tokom Nirnberških procesa da načelo legaliteta suštinski nije povređeno.³⁶ Tako se u jednom radu, što predstavlja prilično dobar primer tipičnih „nemačkih razmišljanja” o „slučaju legaliteta” u odnosu na zločin protiv mira u nirnberškoj osudi ističe: „Prigovor povrede fundamentalnog pravnog načela „nullum crimen nulla poena sine lege“, je bila od strane kritičara Nirnberškog procesa glasno preuzet, kao i od strane običnih ljudi (ljudi sa ulice), koji su se osećali opterećeni težom o kolektivnoj krivici, ali pre svega od strane samih optuženih u Nirnbergu za zločin protiv mira. U Brijan-Kelogovom paktu o sprečavanju rata od 27. avgusta 1928. godine, je bila manifestovana protivpravnost agresivnog rata.³⁷ Takođe, je agresivni rat zabranjen i proglašen „međunarodnim zločinom“, ženevskim protokolom iz 1924. godine, shodno čemu se propisivalo da se država koja protivno tom Protokolu, „pribegne ratu protiv druge države“, smatra agresorom, a takav rat tretira kao agresivni rat.³⁸ Radnje pojedinih lica, koje predstavljaju obeležja zločina protiv mira u smislu Londonske konferencije (Londonskog statusa), su bile kažnjive do 1945. godine, kako na nacionalnom, tako još i na međunarodnom planu.”³⁹ Ovo je u

36 U Nemačkoj literaturi je bilo i ozbiljnih primedbi u odnosu na suđenje pripadnicima nemačkog političkog i vojnog establišmenta za agresiju, uz nespominjanje učešće Sovjetskog Saveza u zauzimanju velikih delova teritorije Poljske, kada je ova država, poražena u ratu sa nacističkom Nemačkom, 1941. godine praktično podeljena između Nemačke i SSSR-a. Takođe je u Nirnbergu „zaboravljen“ i prethodno vođeni rat između Sovjetskog Saveza i Finske. Međutim, ne samo da nije uobičajeno pozivanje ratnog pobednika na odgovornost, već se u kontekstu svih istorijskih dešavanja koja su se zbila tokom II svetskog rata, te velikih uspeha koje je u početnoj fazi tok ratnog sukoba ogromnih razmera, postigla nemačka vojna sila, prilično argumentovano može braniti i teza o postupanju tadašnjeg SSSR-a u krajnjoj nuždi, kada je on protivpravnim uvećanjem svoje teritorije, sebi unapred, kroz pravljenje određene „tampon zone” u odnosu na agresivnu Nemačku, stvarao bolje šanse u očigledno predstojećem kolosalnom ratu, mada je s druge strane, činjenica da je napad Nemačke na SSSR 22. juna za samog Staljina i sovjetski vojni vrh bio ogromno iznenađenje i pored blagovremenih obaveštajnih upozorenja (od kojih je najznačajnije bilo ono koje je uputio vrhunski sovjetski obaveštajac dr Rihard Zorge), a što je, uz prvobitnu primenu očajno loše ratne taktike i dovelo do ogromnih vojnih i civilnih gubitaka SSSR-a u prvoj ratnoj godini. S druge strane, ovde treba imati u vidu i da je najveći deo poljske teritorije koju je SSSR zauzeo septembra 1941. godine, Poljska prethodno (pre)otela od Rusije rastrzane revolucijom i građanskim ratom, kao i da je i sama Poljska još pre Sovjetskog Saveza, sa nacističkom Nemačkom zaključila ugovor o nenapadanju, koji tu državu naravno, ipak potom nije zaštitio od nemačke agresije. Takođe, Finska je svojevremeno i nastala nakon Brest-Listovskog mira na teritoriji koja je do tada pripadala Rusiji, pa je i to bilo „nekakvo opravdanje“ za „zimski pohod“ SSSR-a.

37 Brijan-Kelogovim paktom je 1928. godine agresorski rat zabranjen, a tome je prethodila osuda takvog rata od strane Društva naroda (1919. godine). Više o tome: B. Krivokapić, Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, „Službeni glasnik“, Beograd, 2010. str. 31.

38 Više o tome: M. Babić, op. cit., str. 174.

39 A. Rückert, NS-Verbrechen vor Gericht – Versuch einer Vergangenheitsbewältigung, “C. F. Müller Juristischer Verlag“, Heidelberg, 1982, str. 93.

stvari bila i osnova poznate teze da načelo zakonitosti tokom suđenja u Nirnbergu nije suštinski povređeno, odnosno nije nastupila njegova *supstancijalna* povreda, s obzirom da nije bilo sporno da je i pre izvršenja krivičnih dela za koja su se teretili optuženi, započinjanje agresivnog rata bilo zabranjeno, doduše za države, ali ne i pojedince, što je međutim, pobornicima ovog šireg tumačenja načela legaliteta, bilo dovoljno za stav o nepovređivanju načela legaliteta.

Težina zločina izvršenih tokom II svetskog rata, od strane nacističke Nemačke i njenih saveznika je bila tolika da je u stvari pomalo učinila bespredmetnim insistiranje na poštovanju svih „formalnih” zahteva, što se posebno odnosilo na zločin protiv mira, jer je izvršenje tog dela, odnosno započinjanje rata,⁴⁰ praktično bilo inicijalna kapisla za sve kasnije zločine koji će se tokom rata i u njegovim okvirima izvršiti, pa se iz tih shvatljivih razloga, teško može ispoljiti, ili očekivati veliki entuzijazam u dokazivanju da je osudom u Nirnbergu za zločin protiv mira povređeno načelo legaliteta. Suđenje u Nirnbergu je u idejnom smislu bilo zamišljeno kao svojevrsna „lekcija“, kako nemačkom narodu u okviru postupka pravne i faktičke „denacifikacije“, tako i potencijalnim budućim „potpaljivačima svetskog ratnog požara“, što je u osnovi i bio suštinski razlog da se niko od „faktora moći“ tada nije preterano bavio „pravnim formalnostima“. To je bio i razlog da se suđenju u Nirnbergu, bez obzira što je formalno posmatrano glavni akter bio *Međunarodni vojni tribunal* sastavljen od predstavnika četiri velike sile i koji dakle, nije bio zasnovan na

---

40 Pri tom su započinjanje rata Hitler i njegovi saradnici preduzeli još i ispoljavajući posebnu vrstu prezira ne samo prema pravilima međunarodnog prava, već i postulatima elementarne moralnosti i humanosti služeći se krajnje nečasnim sredstvima, pa je tako okupacija čehoslovačke sprovedena uz upotrebu čitavog sistema instrumentalizovane ucene na širem međunarodnom planu, u čemu su Hitleru i nacističkom režimu zdušno pomogli tadašnji krajnje slablašni lideri Francuske i Velike Britanije, koji su takođe, bezrazložno i priglupo popuštajući Hitleru, istovremeno kršili i svoje međunarodne obaveze, te svakako snose jedan deo krivice (pre svega u moralnom smislu), za takav istorijski razvoj događaja. Tako je nemačka agresija na Poljsku 1. septembra 1939. godine, prethodno započela drskim insceniranjem „napada Poljske na Nemačku“, kada je čak posebna SS jedinica lažirala oružani napad regularnih jedinica poljske armije na jednu nemačku karaulu i radio stanicu i pri tom, inscenirala obraćanje poljskih agresora nemačkom narodu na iskvarenom nemačkom jeziku, putem emitovanja zapaljivog govora korišćenjem „zaplenjene“ radio stanice, a na „mestu napada“, kao „krunski dokaz“ poljske agresije ostavila nekoliko leševa nemačkih političkih zatvorenika, preobučenih u poljske uniforme. Takav način započinjanja rata i to jednog užasnog rata koji je potom dostigao svetske razmere i obilovao do tada nezapamćenim strahotama, je još više doprineo da pitanje realne pravne i pre svega krivičnopravne ocene ispunjenosti uslova za osudu predstavnika nacističke Nemačke zbog izvršene agresije, odnosno zločina protiv mira, postane skoro potpuno bespredmetno. To je veoma redak istorijski primer da legitimnost osude potpuno potire bilo kakve formalne nedostatke primenjenog krivičnog prava iz kojeg je osuda proizišla.

nekoj mogućoj široj međunarodnopravnoj osnovi, po pravilu, ne odriče striktan međunarodni karakter,⁴¹ te što je posebno važno i upadljivo, vrlo izričiti *međunarodni legitimitet*. Tako se na primer, u jednom poznatom „klasičnom ranom delu“ iz veoma obimne literature posvećene tom čuvenom suđenju, ističe: „Beskrajna pustošenja i neopisivi masovni užasi, koji su pratili rat, kao i narastajuće uviđanje da bi neki sledeći rat možda doveo do kraja moderne civilizacije, doprineli su tome da je ceo svet zahtevao osudu i kažnjavanje odgovornih za agresivni rat i ratne strahote.“⁴² Ovo predstavlja istorijski izuzetno redak primer kada je legitimno dati prednost načelu legitimiteta u odnosu na načelo zakonitosti u krivičnom pravu.⁴³

Poštovanje načela legaliteta se osporavalo i u odnosu na suđenje u Tokiju. Naime, od 8. maja 1946. do 12. novembra 1948. godine, pred međunarodnim vojnim sudom za Daleki Istok (IMTFE) je odgovaralo 28 vodećih japanskih političara, službenika i vojnih lica, u svojstvu „glavnih ratnih zločinaca”,⁴⁴ pri čemu se proces zasnivao na tvrdnji da je Japan od početka 30-ih godina vodio agresivnu, osvajačku i ratnu politiku.⁴⁵ Istini za volju, takva tvrdnja ne zvuči posebno uverljivo, kada su njeni promoteri predstavnici tadašnjih kolonijalnih sila. Interesantna je i indikativna (s obzirom da je reč o sudiji koji je poreklom iz Azije koja je u to vreme skoro u celini bila pod kolonijalnom upravom), izjava indijskog sudije Pala koji je izdvojio svoje mišljenje: „Pal upućuje na to, da je situacija u Japanu bila bitno drugačija nego u Nemačkoj. Ustavni sistem je funkcionisao, a takođe je stav u okviru japanskog društva bio da su car, vojna lica i službenici bili potpuno integrisani u društvo, te je japansko društvo njih podržavalo i pomagalo im. Optuženi su svoje pozicije stekli u skladu sa Ustavom i nisu ni u jednom vremenskom trenutku svoju moć zloupotrebili, niti su vlast prigrabili. Stoga je japansko društvo ove procese doživelo kao neizbežno zlo i kao pravdu pobjednika, ne povezujući s tim neophodnost moralnog preispitivanja.”⁴⁶

---

41 Suprotno: H.H. Jescheck und T.Weigend, op. cit., 120-121.

42 T. Taylor, *Die Nürnberger Prozesse – Kriegsverbrechen und Völkerrecht*, „Europa Verlag“, Zürich, 1951, str. 11.

43 Više o tome: M. Škulić, *Načelo zakonitosti u krivičnom pravu*, Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beograd, broj 1/2010, Beograd, 2010, str. 66-128.

44 Slično kao što je to slučaj i sa Njimečkim Statutom (IMT), ali i Statutom Haškog tribunala (ICTY), već se u nazivu krši pretpostavka nevinosti, jer se govori o suđenju „ratnim zločincima“, umesto vođenju krivičnog postupka (suđenju), ljudima koji su za ratne zločine optuženi.

45 H. Ahlbrecht, op. cit., str. 103.

46 Ibid., str. 121.

4. Višegodišnja nedefinisanost agresije u Rimskom statutu

U međunarodnom pravu se pojam agresije pre svega vezuje za definiciju sadržanu u rezoluciji koju je usvojila Generalna skupština UN od 14. decembra 1974. (Res. 3314–XXIX), prema kojoj ona predstavlja upotrebu vojne sile od strane jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, ili na bilo koji drugi način koji nije u skladu sa Poveljom UN.

Pod pojam agresije su u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine UN podvedeni sledeći akti, bez obzira da li je rat objavljen ili ne: a) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge, ili vojna okupacija, bez obzira da li je privremena ili ne, koja je rezultat invazije, napada, ili aneksije teritorije druge države, izvršene upotrebom sile; b) bombardovanje koje izvrše oružane snage jedne zemlje protiv teritorije druge države ili upotreba bilo kakvog oružja jedne zemlje protiv teritorije druge; c) blokada luka ili obala jedne zemlje izvršena oružanim snagama druge; d) napad kopnenih ili vazduhoplovnih oružanih snaga jedne zemlje na kopno, more, vazdušni prostor ili mornaricu druge zemlje; e) korišćenje oružanih snaga jedne zemlje koje se nalaze na teritoriji druge zemlje na osnovu sporazuma sa tom zemljom, suprotno uslovima predviđenim u sporazumu, ili pak bilo kakav produžetak njihovog prisustva na toj teritoriji posle isteka sporazuma; f) odluka jedne zemlje da svoju teritoriju koju je stavila na raspolaganje drugoj zemlji, ova druga zemlja koristi za izvođenje akata agresije na treću zemlju; g) odluka jedne zemlje da bilo u svoje ime, ili u ime druge zemlje, uputi oružane bande, grupe, pripadnike neredovnih snaga ili najamnika da izvrše akte oružanog nasilja protiv druge države, a da se ti akti po težini mogu uporediti sa napred navedenim aktima ili su od izuzetnog značaja za sudbinu odnosne zemlje.⁴⁷ Navedeni *vidovi (akti) agresije* su formulisani *alternativno*,⁴⁸ tako da je dovoljno ostvarenje samo jednog od njih pa da se smatra da je izvršena agresija na jednu državu, koja time *de facto* postaje *žrtva agresije*. Sama agresija može da bude direktna, koja se ogleda u objavi rata,⁴⁹ invaziji, bombardovanju i blokadi, ili indirektna, gde između ostalog, spada posredna upotreba sile, poput npr., slanje specijalnih trupa ili sabotera

---

47 S. Avramov i M. Kreća, Međunarodno javno pravo, „Naučna knjiga”, Beograd, 2001, str. 627-628.

48 U navedenoj rezoluciji sa čak, s obzirom da se putem nabrojanja ne mogu uvek obuhvatiti svi vidovi agresije, te da razvoj ratne tehnike i veštine otvara uvek nove mogućnosti za agresora, odredbom čl. 4. konstatuje da pobrojanim aktima ovo pitanje nije iscrpljeno, tako da Savet bezbednosti može, na osnovu odredaba Povelje, utvrditi da i drugi akti predstavljaju akte agresije.

49 J. G. Starke, Introduction to International Law, Tenth Edition, “Butterworths”, London, 1989, str. 537.

u drugu državu, ohrabrivanje subverzivnih aktivnosti neregularnih ili dobrovoljnih bandi, kao i mešanje u unutrašnje stvari druge države.

Navedena definicija agresije sadržana u Rezoluciji Generalne skupštine UN od 14. decembra 1974, bez obzira što se često smatra validnim pojmovnim određenjem agresije na međunarodno-pravnom nivou, nije postala osnova za utvrđivanje konkretne inkriminacije agresivnog rata, ili zločina protiv mira u Rimskom statutu, mada agresija spada u njegovu stvarnu nadležnost. Očigledno su postojali veliki problemi prilikom usaglašavanja različitih stavova u odnosu na ovo pitanje, koje zbog svog velikog značaja, nije samo međunarodnog krivičnog karaktera, već je izuzetno značajno i u širim političkim odnosima na međunarodnom nivou. U vezi sa definicijom sadržanom u Rezoluciji Generalne skupštine UN od 14. decembra 1974, primećuje se da u njoj nije specifikovano da li taj pojam agresije obuhvata, kao odgovornost države, tako i individualnu krivičnu odgovornost; već se samo konstatuje da je agresija zločin protiv međunarodnog prava, uz dodatak da se za nju snosi međunarodna odgovornost.⁵⁰ U odnosu na agresiju, svaka država ima pravo na samoodbranu, odnosno samoodbrana je opravdana u skladu sa Poveljom UN.⁵¹

Dilema oko deliktne prirode same agresije se ne postavlja, ali je ovde dakle, pitanje da li se u navedenoj definiciji radi isključivo o deliktu države, ili istovremeno i o kažnjivoj radnji pojedinca. Slično pitanje se postavljalo i u vezi suđenja u Nirnbergu za agresiju, iako ona prethodno nije bila propisana kao krivično delo, ali je tada (što se često ocenjuje kao izuzetak u odnosu na krivičnopravno načelo legaliteta), prihvaćen koncept da je deliktne prirode karakter agresije bio nesporn samim tim što je državama bilo zabranjeno vođenje agresivnog rata. S obzirom da je navedena rezolucija donesena skoro trideset godina posle nirnberškog suđenja, čini se da je sasvim logično da su njeni autori i u svetlu iskustava iz Nirnberga, imali u vidu kako odgovornost države, tako i krivičnu odgovornost pojedinca. Pored toga, država nikada ne može da deluje sama kao takva, što znači da uvek određeni pojedinci, a u ovom su slučaju to najviši državni funkcioneri i nosioci vlasti, moraju preduzeti određene radnje u ime države. Međutim i pored ovoga, na nivou Međunarodnog krivičnog suda nije moguće vođenje postupka za agresiju, jer u Rimskom statutu nisu određena obeležja ovog krivičnog dela, tj. tu postoji pravna praznina i mada je definicija sadržana u Rezoluciji Generalne skupštine UN od 14. decembra 1974, mogla biti solidna polazna osnova za kreiranje odgovarajuće inkriminacije, sada kada to već nije učinjeno, sama ta definicija se ne može smatrati definicijom

---

50 A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, London, 2003, str. 112.

51 Više o tome: M. Herdegen, *Völkerrecht*, 3. Auflage, "Verlag C. H. Beck", München, 2004, str. 97.

krivičnog dela, već samo ostaje mogućnost da se u nekom budućem periodu u vidu novele Rimskog statuta, propišu bitna krivičnopravna obeležja agresije.

Inače, prethodno citirani autor (A. Cassese), potom objašnjava „kategoriju agresije kao međunarodnog zločina”, na bazi elemenata sadržanih u navedenoj definiciji iz Rezolucije UN, objašnjavajući potom, da ovo krivično delo zahteva postojanje „kriminalne namere” (*dolus*), u stvari, umišljaja i navodeći: „Mora biti dokazano da je učinilac s namerom učestvovao u agresiji i da je bio svestan opsega, značenja i posledica tako preduzetih radnji, ili da je najmanje, znao kakav rizik od određenih konsekvenci, takve radnje podrazumevaju (*recklessness*).⁵² U stvari, na ovaj je način, ovaj autor ostavio mogućnost da se agresija izvrši i sa svesnim nehatom, što bi se teško moglo prihvatiti, mada bi naravno postojala mogućnost da se ona izvrši sa eventualnim umišljajem, koji se inače u mnogim situacijama otežano diferencira od svesnog nehata. Sam pojam „recklessness“, koji se ovde koristi, bi u osnovi predstavljao jednu posebnu vrstu teškog nehata, koji se svodi na bezobzirnost učinioca u odnosu na posledice njegove radnje, što u odnosu na evropsko-kontinentalnu krivičnopravnu terminologiju, zaista može da bude i eventualni umišljaj, a ne samo svesni nehat (kome je ipak u terminološkom smislu ovaj termin nešto bliži), mada nije lako potpuno upodobiti sve različite terminološke i pojmovne karakteristike dva velika krivičnopravna sistema – evropsko-kontinentalnog i anglosaksonskog, te svaki izraz prevesti na adekvatan način, a to često nije ni moguće. Međutim, čini se da je ovo pitanje u svetlu aktuelne normativne situacije na međunarodnom planu, potpuno irelevantno, jer se ne može govoriti o krivičnom delu agresije u nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, na bazi definicije sadržane u Rezoluciji UN, koja bez obzira na svoju prihvatljivost (uz neophodnost određenih korekcija radi njenog prilagođavanja potrebi da bude inkriminacija u krivičnopravnom smislu), ipak ne predstavlja skup obeležja krivičnog dela agresije, jer to delo još uvek uopšte i nije definisano, već je to prepušteno nekom budućem trenutku u razvoju međunarodnog krivičnog prava, kroz odgovarajuću novelu Rimskog statuta.

Tokom diskusija u vezi definisanja krivičnog dela agresije za vreme rada pripreme komisije, a takođe i u vezi sa ulogom Saveta bezbednosti, demonstrirana je duboka podela među delegacijama, pri čemu su se izdvojile dve glavne „škole mišljenja”:⁵³ Jedna grupa zemalja, uključujući veliki broj arapskih, da treba preuzeti široku definiciju sadržanu u Rezoluciji UN

---

52 A. Cassese, op. cit., 114-115.

53 O. Triffterer (Ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, „Nomos Verlagsgesellschaft“, Baden-Baden, 1999, (deo koji je pisao A. Zimmermann), str. 103-104.

(A/RES/3314 (XXIX) od 14. decembra 1974, što su neke druge delegacije smatrale problematičnim, jer je bilo pitanje da li su svi elementi sadržani u toj definiciji deo običajnog međunarodnog prava. Većina zemalja koja je bila uključena u proces pregovaranja, odnosno usaglašavanja teksta nacrtu Rimskog statuta, a posebno Nemačka, je smatrala da definicija zločina agresije treba da bude kako preciznija, tako i uža, te da u objektivnom smislu pojedinačna krivična odgovornost treba da bude limitirana na jasne slučajeve nelegalne i masovne upotrebe oružane sile koja dovodi do invazije na stranu teritoriju, u kom smislu su već postojali određeni precedenti, a posebno se ovde davao značaj definiciji sadržanoj u čl. 6 (a) Statuta Međunarodnog vojnog suda u Nirnbegu, koji agresiju određuje kao: „planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresivnog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garancije, ili učešće u zaveri radi narušavanja izvršenja zločina protiv mira.” Bez obzira što se definicija sadržana u Rezoluciji UN mora u određenoj meri preraditi da bi bila prihvatljiva kao konkretna inkriminacija, te da pri tom nije bez osnova i njeno eventualno sužavanje, mada se neka pitanja mogu prepustiti i sudskoj praksi, ne čini se opravdanim insistiranje na konceptu sa suđenja u Nirnbegu. Ovo posebno važi za veoma kontroverzno pitanje zaverе, tim pre što inače, koncepcija definisanja saučesništva u Rimskom statutu, odstupa od principa primenjenih tokom suđenja u Nirnbegu, a sama zavera je kao krivičnopравни institut često bila izlagana argumentovanoj kritici.

Tokom pregovora oko teksta nacrtu Statuta nije došlo do kompromisa u pogledu definisanja agresije i to pitanje je ostalo nedefinisano. Interesantan predlog je uputila delegacija Kameruna. U osnovi ovog predloga je bilo rešenje po kome bi pitanje agresije zavisilo od prethodnog stava Saveta bezbednosti. Naime, sud bi mogao voditi postupak za krivično delo agresije, samo ako je prethodno svojom odlukom, odnosno odgovarajućom deklaracijom, Savet bezbednosti utvrdio da agresija postoji, a u slučaju da ovo telo u razumnom vremenu to pitanje ne reši, onda bi pred sudom mogla da se započne istraga.⁵⁴ Ovaj predlog ipak nije razrađivan u detaljima, a on inače nije u skladu sa važnim segmentom principa zakonitosti (*nulla poena sine lege certa*), prema kome inkriminacija mora da bude u najvećoj mogućoj meri određena i precizna, a u ovakvom slučaju bi ona bila samo *određiva* i pri tom bi *conditio sine qua non* za postojanje krivičnog dela, bio prethodni pozitivan stav određenog tela, koje po svom karakteru nije sudsko. S druge strane, iako se ovde ne bi radilo o čistoj analogiji, koja je zabranjena u krivičnom pravu, kao i u Rimskom statutu, u izvesnoj meri bi na taj način, bilo povređeno i pravilo *nulla poena sine lege stricta*, s

---

54 Ibid., str. 105.

obzirom da bi inkriminacija bila relativno neodređena, te predstavljala samo okvir za donošenje presudne odluke Saveta bezbednosti.

Ovakvo rešenje, odnosno davanje ključne uloge Savetu bezbednosti u proceni da li postoji agresija, bi moglo da ima neke sličnosti sa ustanovom *odobrenja za krivično gonjenje* koja postoji u krivičnoprocesnom pravu, gde je postojanje odobrenja za započinjanje krivičnog gonjenja, u nekim slučajevima neophodni procesni uslov u odnosu na načelo legaliteta, odnosno obligatornosti krivičnog gonjenja, kao na primer, u slučajevima gonjenja lica koja poseduju pravo imuniteta, ili u pogledu nekih elemenata granica važenja krivičnog zakonodavstva, odnosno u pogledu gonjenja nekih specifičnih vrsta krivičnih dela. Međutim, ovde se ipak ne radi o takvoj ustanovi, jer Savet bezbednosti u ovakvom slučaju ne bi prosto davao odobrenje za krivično gonjenje (mada bi i takvo rešenje bilo nepravično, jer bi potencijalno moglo dovoditi do diskriminacije i arbitrarnih odluka), već bi ulazio u krivičnopravni meritum, tako što bi utvrđivao da li postoje elementi krivičnog dela agresije, čime bi s jedne strane, njemu neopravdano pripala sudska funkcija, a s druge strane, tako bi on u stvari i prejudicirao buduću odluku Međunarodnog krivičnog suda. Naime, ako je već utvrđeno da krivično delo agresije postoji, što bi u ovakvom slučaju (tj. kada bi takvo rešenje bilo deo Rimskog statuta) bilo legalno, mada svakako ne i legitimno, jer se ne radi o odluci sudskog tela, niti takvoj odluci prethodi sudski krivični postupak, onda bi u postupku pred Međunarodnim krivičnim sudom, jedino moglo da se konkretno dokazuje odgovornost određenih lica za delo koje već evidentno postoji, a ako postoji delo, izvesno je da za njega neko mora biti kriv, a pitanje bi samo bilo da se dokaže krivica konkretnih lica, te da im se izrekne kazna. Tada bi naravno, sudska funkcija u startu bila ozbiljno ograničena, odnosno svedena samo na jedan svoj deo, uz postojanje prethodne odluke prejudicirajućeg značaja, pa i stoga, takvo rešenje nije prihvatljivo.

U literaturi se ističe da se pojam „agresija“ upotrebljava kao sinonim za „agresivni rat“, koji ima „dvostruku prirodu“ – on je s jedne strane međudržavnog karaktera, dok s druge strane, predstavlja individualni fenomen, pa stoga, treba praviti razliku između „makroplana“, što znači učestvovanja države u agresivnom ratu („state act“) i „mikroplana“, koji se ogleda u učestvovanju pojedinca, tj. pripadnika konkretne države („individual act“).⁵⁵ Kada je reč o „mikroplanu“ (*Mikrobereich*), „danas je nesporno da se kod agresivnog rata, radi o zločinu lidera,⁵⁶ što znači da taj delikt može izvršiti jedino politička

---

55 K. Ambos, *Internationales Strafrecht – Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europisches Strafrecht*, „Verlag C.H. Beck“, München, 2006, str. 246.

56 Nemački izraz „Führungsverbrechen“, što bi bukvalno značilo „vođeci zločin“ ili nešto skladnije prevedeno – „zločin vođa“, preveli smo na srpski jezik kao „zločin lidera“, a adekvatan termin može biti i „liderski zločin“.

ili vojna elita, odnosno pripadnici užih vladajućih krugova, pri čemu je za učinioca karakteristično da on faktički mora biti u položaju da ostvaruje kontrolu u odnosu na političko ili vojno delovanje države.⁵⁷

5. Novela Rimskog statuta i konačno unošenje definicije agresije u Rimski statut i Obeležja krivičnih dela

Agresija dugo nije bila definisana u Rimskom statutu, kao ni u Obeležjima krivičnih dela (kao dopunjujućem izvoru materijalnog krivičnog prava uz Rimski statut), što je dovelo do prilično „čudne“ situacije da se jedan deo stvarne nadležnosti stalnog Međunarodnog krivičnog suda (ICC), nije mogao ni pod kojim uslovima efektivno ostvarivati, te se svodio na svojevrsnu „golu“ normu.

Rezolucijom broj 6 od 11. juna 2010. godine,⁵⁸ koja je doneta na 13. Plenarnoj sednici Prve revizione skupštine Međunarodnog krivičnog suda, agresija je konačno definisana u smislu samog Rimskog statuta, odnosno za njegove potrebe, a što s obzirom na dejstvo načela komplementarnosti svakako ima odgovarajući uticaj i na nacionalna krivična zakonodavstva. Sama Rezolucija broj 6 od 11. juna 2010. godine, koja je usvojena u Kampali (Uganda), ima tri osnovna dela:

- aneks I u kome su sadržani amandmani na Rimski statut u odnosu na zločin agresije, odnosno konkretnu inkriminaciju koja spada u stvarnu nadležnost Međunarodnog krivičnog suda,
- aneks II, koji sadrži amandmane na Obeležja krivičnih dela u odnosu na zločin agresije, te
- aneks III koji je posvećen objašnjavanju postupka koji se tiče upućivanja slučaja od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, reguliše problematiku nadležnosti u *ratione temporis* smislu, problem nadležnosti nacionalnog pravosuđa u odnosu na zločin agresije, itd.

Prema članu 8. *bis* stav 1. Rimskog statuta, zločin agresije se definiše u svrhe samog Statuta, tako što se propisuje da to krivično delo postoji kada se radi o nekoliko alternativno propisanih radnji usmerenih na čin agresije. U te radnje spadaju: 1) planiranje, 2) pripremanje, 3) započinjanje ili 4) izvršenje.

Kao što je objašnjeno, ove alternativno propisane radnje moraju biti upravljene na agresiju, odnosno neophodno je da se radi o planiranju agresije, njenom pripremanju, započinjanju agresije ili realizaciji agresije, odnosno njenom izvršenju. Takve radnje može sprovesti samo lice koje raspolaže

---

57 K. Ambos, op. cit., str. 248-249.

58 Resolution RC/Res/6. (usvojena je konsenzusom svih zemalja članica).

određenim statusom, tako da se mora raditi o osobi koja je u poziciji da efektivno ostvaruje kontrolu ili može da naredi političku ili vojnu akciju države.

Pored toga, da bi konkretna radnja koja se planira, priprema, započinje ili izvršava, mogla da se smatra radnjom kojom se vrši zločin agresije, neophodno je da ona po svom karakteru, težini i stepenu ozbiljnosti, predstavlja očiglednu povredu Povelje Ujedinjenih Nacija.

Sam akt agresije se objašnjava u članu 8. *bis* stav 2. Rimskog statuta, gde se (u velikoj meri slično kao i u prethodno objašnjenoj Rezoluciji Generalne skupštine UN od 14. decembra 1974. (Res. 3314–XXIX)), navodi niz alternativno propisanih aktivnosti.

Agresija podrazumeva upotrebu oružanih snaga jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države ili na bilo koji drugi način koji je suprotan Povelji UN. Zatim se u članu 8 *bis* stav 2. Rimskog statuta, navode određeni akti, nezavisno od toga da li je rat objavljen ili nije, a pri tom se i formalno navodi da su u pitanju radnje koje se u skladu sa Rezolucijom Generalne skupštine UN 3314 (XXIX) od 14. decembra 1974. godine, kvalifikuju kao akti agresije, a gde spadaju:

a) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države ili vojna okupacija, bez obzira da li je privremena ili ne, a koja je rezultat invazije, napada, ili aneksija teritorije druge države, izvršene upotrebom sile;

b) bombardovanje koje izvrše oružane snage jedne zemlje protiv teritorije druge države ili upotreba bilo kakvog oružja jedne zemlje protiv teritorije druge;

c) blokada luka ili obala jedne zemlje izvršena oružanim snagama druge;

d) napad kopnenih ili vazduhoplovnih oružanih snaga jedne zemlje na kopno, more, vazdušni prostor ili mornaricu (flotu) druge zemlje;

e) korišćenje oružanih snaga jedne zemlje koje se nalaze na teritoriji druge zemlje na osnovu sporazuma sa tom zemljom, suprotno uslovima predviđenim u sporazumu, ili pak bilo kakva produžetak njihovog prisustva na toj teritoriji posle isteka sporazuma;

f) odluka jedne zemlje da svoju teritoriju koju je stavila na raspolaganje drugoj zemlji, ova druga zemlja koristi za izvođenje akata agresije na treću zemlju;

g) odluka jedne zemlje da bilo u svoje ime, ili u ime druge zemlje, uputi oružane bande, grupe, pripadnike neredovnih snaga ili najamnike (plaćenike) da izvrše akte oružanog nasilja protiv druge države, a da se ti akti po težini mogu uporediti sa prethodno navedenim aktima ili su od suštinskog značaja u konkretnom slučaju.

Z. Stojanović konstatuje da se može primetiti da navedeno rešenje ne zanhteva agresivnu nameri „kao specifičan subjektivni element“ (*animus aggressionis*), ali da, iako se „opravdano, pojam agresije ne sužava na subjektivnom

planu, on je objektivno sužen dodatnim uslovom da se mora raditi o aktu agresije koji po svom karakteru, težini i obimu predstavlja očigledno i nesporno kršenje („manifest violation“) Povelje Ujedinjenih nacija“, što „ostavlja prostor da se oni koji vrše agresiju i dalje pozivaju na „humanitarnu intervenciju“, zaštitu ljudskih prava i slične razloge, čime njihov akt sa aspekta te odredbe postaje sporan, i samim tim van njenog domašaja“.59

6. Agresija u krivičnom zakonodavstvu Srbije

Krivično delo agresivnog rata propisano je odredbama člana 386. Krivičnog zakonika Srbije. Ovo krivično delo ima *dva oblika*. Oba oblika agresivnog rata svode se u sadržinskom smislu na radnje koje imaju karakter odgovarajućeg krivičnopravno relevantnog „inicijalnog“ delovanja, odnosno radnje izvršenja ovog krivičnog dela se suštinski svode na odgovarajuće *navođenje* da se započne i vodi agresivni rat. To navođenje je kod prvog oblika ovog krivičnog dela u izvesnoj relativno blažoj i u stvari, izvesnoj indirektnoj formi, putem odgovarajućeg delovanja na određeno lice, kako na njegovu svest, tako pre svega, na njegovu volju, što je inače, i suština podstrekavanja u krivičnopravnom smislu, tj. kao oblika saučesništva u užem smislu. Kod drugog oblika ovog krivičnog dela, reč je o izrazito direktnom zapovednom postupanju, što po logici stvari, podrazumeva neposredno delovanje,60 čime se ne isključuje i izdavanje komandi putem tzv. komandnog lanca, što je inače, naročito kada je reč o visokim vojnim zapovednicima i sasvim uobičajeno u klasičnoj vojnoj hijerarhiji, odnosno ustaljenoj hijerhijskoj organizaciji oružanih snaga.

---

59 Z. Stojanović, op. cit., str. 114. Citirani autor (Z. Stojanović, ibidem), zatim konstatuje da su navedene odredbe koje i dalje donekle omogućavaju agresiju u formi „humanitarne intervencije“ i sličnih „kamuflačnih“ osnova – „rezultat kompromisa, kao što je rezultat kompromisa i dalje odlaganje (i to uz niz dodatnih uslova za pokretanje postupka, kao i davanje mogućnosti zemljama članicama da ne prihvate izmene i dopune Statuta), odnosno da 2017. godine ponovo odlučuju o usvojenim amandmanima“, ali „ipak, može se reći da je i ono što je postignuto 2010. godine u Kampali uspeh i da daje osnova za nadu da će jednog dana zaista doći do krivičnog gonjenja i kažnjavanja onih koji vrše jedno od najtežih međunarodnih krivičnih dela.“

60 Iz ovoga proizlaze i različito propisane kazne, u čemu se ogleda načelna procena zakonodavca o stepenu „napada na pravom zaštićeno dobro“ (mir), koji je naravno veći kod drugog oblika agresivnog rata. Prema nekada uobičajenoj krivičnopravnoj terminologiji kod nas (koja je i sad donekle teorijski aktuelna sa stanovišta tzv. materijalnog pojma krivičnog dela, što nije stvar pozitivnog krivičnog prava, već se svodi na odgovarajuće teorijsko objašnjenje,) moglo bi se konstatovati da je kod drugog oblika ovog krivičnog dela u odnosu na njegov prvi oblik, jasno izražena veća društvena opasnost. Stoga je tako, za prvi oblik agresivnog rata propisana kazna zatvora od dve do dvanaest godina, a za drugi oblik kazna zatvora od najmanje deset godina ili zatvor od trideset do četrdeset godina, što u stvari, znači da taj drugi, odnosno (naj)teži oblik agresivnog rata ima karakter tzv. kapitalnog zločina u našem krivičnom zakonodavstvu.

Kod prvog oblika agresivnog rata je u pitanju klasično podstrekavanje (definisano ovde kao radnja izvršenja krivičnog dela), što se svodi na stvaranje ili učvršćenje volje u pravcu vođenja agresivnog rata, dok se kod drugog oblika radi o izdavanju naredenja, što nužno podrazumeva postojanje određenog relevantnog hijerarhijskog odnosa između izvršioca ovog oblika krivičnog dela agresivnog rata i onoga kojem se takvo naređenje izdaje, a gde se praktično radi o klasičnoj relaciji između naredbodavca i potčinjenog.

Agresija je akt povrede prava na rat (*ius ad bellum*), iz čega proizlazi da „takvo krivično delo ne može učiniti na primer, neki običan vojnik, a iz karaktera ovog krivičnog dela, za čije je izvršenje neophodno korišćenje državnih struktura, proizlazi da ne bi bilo opravdano da obično učestvovanje u agresivnom ratu bude predviđeno kao krivično delo.“⁶¹

Na subjektivnom planu izvršilac kako prvog, tako i drugog oblika krivičnog dela agresivnog rata, mora postupati sa umišljajem, a po logici stvari, radiće se svakako o direktnom umišljaju. Nije potrebno postojanje i agresorske namere (*animus aggressionis*),⁶² koja bi dodatno „pojačavala“ subjektivnu komponentu ovog krivičnog dela.⁶³

Prvi oblik agresivnog rata se sastoji u pozivanju ili podsticanju na agresivni rat, a drugi oblik ovog krivičnog dela se sastoji u naređivanju vođenja agresivnog rata. Prvi oblik ovog krivičnog dela formalno može učiniti bilo koje lice, a radi se o svojevrsnom *podstrekavanju* na agresivni rat, što znači da je u ovom slučaju radnja, koja bi inače bila oblik saučesništva, definisana kao radnja izvršenja krivičnog dela. Iako načelno „svako“, tj. „bilo ko“ može pozivati ili

---

61 Više o tome: Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 2012, str. 1008.

62 Kada je reč o nameri kao dodatnom subjektivnom elementu nekih umišljajnih krivičnih dela (uvek je po logici stvari, u pitanju direktan umišljaj), interesantno je vladajuće shvatanje u nemačkoj krivičnopravnoj teoriji, koja nameru definiše kao pojavni oblik, odnosno „viši stepen“ umišljaja, koji se odlikuje „posebno intenzivnim htenjem“. Više o tome: K.Kühl, Strafrecht – Allgemeiner Teil, 4. Auflage, „Verlag Franz Vahlen“, München, 2002, str. 94-95.

63 U stvari, teško je zamisliti da bi neko pozivao ili podsticao na agresivan rat (član 386. stav 1. KZS) ili naredio vođenje agresivnog rata (član 386. stav 2. KZS), a da pri tom ne teži da na takav način, tj. konkretnom realizacijom agresije ostvari i određeni daljni cilj, odnosno da de facto nema i određenu specifičnu (agresorsku, tj. agresivnu) nameru da na primer, osvoji, odnosno okupira ili pripoji određenu teritoriju, potčini državu koja je žrtva agresije, svrgne određene predstavnike državne vlasti, postavi u napadnutoj državi marionetsku vladu i sl. Teško je zamisliti da agresija može biti sama sebi cilj, bar ne kada se radi o uračunljivom učiniocu. Međutim, time što naše krivično zakonodavstvo formalno (za razliku od nekih shvatanja u inostranoj teoriji), ne zahteva postojanje agresivne (agresorske) namere, se u stvari, olakšava praktično dokazivanje takvog krivičnog dela u nekom hipotetičkom konkretnom slučaju, odnosno na taj se način sama inkriminacija nepotrebno ne sužava, što je nesporno legitimno i pravično.

podsticati na agresivni rat, treba imati u vidu i da takve „podstrekačke“ aktivnosti mogu biti i iole uspešne, odnosno ozbiljne, samo kada je učinilac lice koje ipak faktički ima određeni uticaj. Ne može na primer, neki potpuni društveni „marginalac“ realno da poziva ili podstiče na agresivni rat, pa i ako bi to faktički činio, tu bi se najčešće i po logici stvari, eventualno radilo o nepodobnom pokušaju,⁶⁴ odnosno radnjama koje nemaju dovoljan „stepen ozbiljnosti“ ili jednostavno, nisu „realne“ u smislu da bi u konkretnim okolnostima zaista mogle prouzrokovati efekat na koji su upravljene, tj. da relevantni činioци dođu u situaciju da prihvate u svojoj svesti i volji takav „poziv“ odnosno „podsticanje“ na agresivan rad. Naravno, u proceni koliko je neka aktivnost ovog tipa ozbiljna, odnosno realna, treba biti veoma oprezan i imati u vidu sve okolnosti konkretnog slučaja. Uvek je u pitanju *questio facti*. To takođe znači da bi, kada je u pitanju i prvi oblik agresivnog rata, kao učinioci primarno došli u obzir pripadnici odgovarajuće društvene, odnosno državne „elite“ (što je, kada je reč o zločinu agresije i inače, u skladu sa vladajućim shvatanjem kako naše, tako i strane teorije), s tim da se kod ovog oblika, za razliku od drugog (gde bi to moglo biti samo krajnje izuzetno, kada neko lice nema formalnu poziciju, ali faktički ima „moć naređivanja“, odnosno poseduje odgovarajući *de facto* „autoritet“), može raditi i o „političkoj“ eliti, odnosno licima koja mogu biti istaknuti članovi ili lideri političkih stranaka, a da pri tom, nisu i deo državnog aparata, odnosno nemaju funkcije u organima vlasti, niti su segment vojne hijerarhije.

Drugi oblik krivičnog dela agresivnog rata je po definiciji „ekskluzivnijeg karaktera“ i njega može izvršiti jedino lice koje ima određenu komandnu poziciju, što znači da bi se svakako moralo raditi o učiniocu koji zauzima odgovarajući vojni ili politički položaj, a po logici stvari, u pitanju je pozicija koja načelno mora biti *visoka* na hijerarhijskoj lestvici. Na primer, moglo bi se raditi o Predsedniku države, Predsedniku Vlade, Načelniku Generalštaba, Ministru odbrane i sl.

---

64 Ovde treba imati u vidu i da se u skladu sa članom 31. KZ Srbije, učinilac koji pokušava da izvrši krivično delo nepodobnim sredstvom ili prema nepodobnom predmetu, može osloboditi od kazne, što znači da i tada postoji krivično delo. Iz ovoga proizlazi i da naš zakonodavac ne prihvata teorijsku podelu na apsolutno i relativno nepodoban pokušaj. Pitanje je i da li se pozivanje ili podsticanje na agresivni rat od strane lica (poput neke osobe sa „društvene margine“) koje objektivno nema, niti može imati bilo kakav realan, odnosno stvarno postojeći uticaj na činioce koji bi zaista mogli efektivno da sprovedu agresiju u praksi, kao što su to visoki vojni zapovednici i predstavnici najviše državne vlasti, uopšte i može podvesti pod osnovne alternativno propisane elemente definicije nepodobnog pokušaja iz člana 31. KZS, a to su: nepodobno sredstvo ili nepodoban predmet, jer bi se ovde, pre radilo o apsolutno „nepodobnom učiniocu“. Međutim i tada bi se, tj. kada je u pitanju takav „apsolutno nepodoban učinilac“ ovog oblika agresivnog rata, moglo ocenjivati da li konkretne radnje, koje formalno ili „spolja“ posmatrano, predstavljaju pozivanje ili podsticanje na agresivni rat, objektivno imaju potreban stepen ozbiljnosti da se njima u datim okolnostima i u konkretnom slučaju ipak „zade u zonu kažnjivosti“.

7. Zaključna razmatranja – kada i kako počinju/prestaju ratovi i kako iz agresije proističu ratni zločini

Davno je čuveni indijski sudija Pal, hrabro izdvajajući svoje mišljenje na suđenju japanskim funkcionerima i generalima, rekao da je „rat najveći zločin“ i da iz tog najvećeg zločina, kasnije proizlaze svi drugi zločini, pa i ratni zločini, ali i druga krivična dela povezana sa ratnim užasima.⁶⁵ Tada je ovaj sudija tvrdio da Japan nije odgovoran za započinjanje i vođenje agresivnog rata u odnosu na zemlje koje su bile kolonije, te da suštinski deo odgovornosti snose i kolonijalne sile.

Kako se određena međunarodna krivična dela mogu činiti samo dok traju rat/agresija ili oružani sukobi, ponekad se kao ključno nameće pitanje kada se smatra da je rat započeo i kada se može smatrati da je on završen. To pitanje je nedavno bilo veoma aktuelno i u Srbiji, kada je čak došlo i do određene sasvim neuobičajene „polemike“ između sudova različitih instanci.⁶⁶

Prošlo je „viteško doba“, kada su ratovi započinjali formalnom objavom. Tada bi jedna država drugoj državi „ceremonijalnim“ tonom saopštavala da se – od „tada i tada“ smatraju neprijateljima. Nagoveštaj novog načina započinjanja ratova je i objava rata Srbiji 1914. godine. Austro-Ugarska je to učinila običnim „otvorenim“ telegramom. Nije korišćena uobičajena diplomatska pošta, što je bio vid ponižavanja države na koju se agresija usmeravala. Ratovi novijeg doba uglavnom započinju faktički – prvim hicem, prvom bombom, prvom krstarećom raketom. Na faktički način se takođe često i završavaju, kako ratovi, tako i oružani sukobi.

Sporazumi o prestanku rata ili oružanog sukoba mogu da budu način njihovog okončanja, ali to nije jedini i isključivi način, a kao i svaki ugovor oni podrazumevaju saglasnost ugovornih strana i odnose se samo na njih, a ne i na bilo koju „treću“ stranu. To važi i za tzv. Kumanovski sporazum, kojim su se o prestanku oružanog sukoba, sporazumeli KFOR i SRJ. On se ne tiče albanske terorističko-pobunjeničke formacije – tzv. OVK, koja iako *de facto* svojevrstni „saveznik“ Severnoatlantskog pakta, nije bila uključena u taj sporazum. Ta formacija se, ni inače, nije nimalo obazirala na prestanak neprijateljstava između SRJ i NATO-a, pa su njeni pripadnici i dugo posle Kumanovskog sporazuma činili teške ratne zločine prema srpskom civilnom stanovništvu i zarobljenim vojnicima Vojske Jugoslavije.

---

65 Više o tome: M. Škulić, Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i „Dosije“, Beograd, 2005, str. 111-112.

66 Vidi na sajtu „Politike, (Arhiva i Komentari) – M. Škulić, Kad sud sudi sudu – Povodom saopštenja Apelacionog suda o „Gnjilanskoj grupi“, od 8. januara, <http://www.politika.rs/rubrike/Komentari/Kad-sud-sudi-sudu.lt.html>.

Za neke od tih ratnih zločina optuženo je u Srbiji pred Posebnim odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, više bivših pripadnika tzv. OVK, poznatih kao „Gnjilanska grupa“. Ni prvostepeni, kao ni apelacioni sud ne prihvataju tezu Tužilaštva za ratne zločine, te svojim presudama utvrđuju da se ne može raditi o ratnim zločinima, jer je oružani sukob okončan Kumanovskim sporazumom. Dakle, svako ubistvo, silovanje i bilo koji drugi zločin pripadnika OVK nakon tog „ključnog datuma“, nije ratni zločin, već neko drugo „klasično“ krivično delo. Nedavno je, odlučujući o zahtevu za zaštitu zakonitosti Republičkog javnog tužioca, Vrhovni kasacioni sud utvrdio da su i prvostepeni i apelacioni sud pogrešili, te da oružani sukob nije prestao „vojno-tehničkim sporazumom“ zaključenim u Kumanovu.

Ljudski je grešiti. Dešava se i da sudovi pogreše. Nekada njihove greške postanu i sadržaj pravnosnažnih presuda, koje se tada više ne mogu menjati, kada su greške učinjene u korist okrivljenih. To važi i za „Gnjilansku grupu“, ali formalno konstatovanje greške ima veliki značaj, kako za sudsku praksu, tako i za red i stabilnost u pravnom sistemu. Podrazumeva se da Vrhovni kasacioni sud, kao najviši sud u Republici Srbiji, ima „poslednju reč“. Iako to nije formalno zabranjeno, veoma je neobično da niži sudovi, neposredno ili indirektno objašnjavaju javnosti svoje „stavove“ i time u istoj toj javnosti donekle dezavuišu stav Vrhovnog kasacionog suda.

Reagujući jednim svojim saopštenjem na tekst koji je nedavno objavljen u dnevnoj štampi, tj. u «Politici», Apelacioni sud u Beogradu, objašnjava da je on, makar delimično, ipak u pravu. Tvrdi se da uopšte nije od presudnog značaja kada je prestao oružani sukob, jer u konkretnom slučaju jednostavno nije bilo dovoljno dokaza da se optuženi osude za bilo koji zločin. Naravno, s obzirom da novi Zakonik o krivičnom postupku ukida načelo istine,⁶⁷ krivicu snosi Tužilaštvo za ratne zločine jer svoju optužbu nije dokazalo. U ovom saopštenju postoje ozbiljne kontradikcije. Ako pitanje momenta prestanka oružanog sukoba nije od velikog značaja, zašto su se onda time uopšte i bavili prvostepeni i apelacioni sud. Zašto im je bilo bitno da formalno konstatuju da se ne radi o ratnim zločinima, jer oružanog sukoba više nije bilo?

Iz saopštenja Apelacionog suda u Beogradu proizlazi i da su se, kako Republički javni tužilac, koji je podneo zahtev za zaštitu zakonitosti, tako i Vrhovni kasacioni sud, koji je taj zahtev usvojio, u stvari, bavili sasvim trivijalnim pitanjem. To nije istina. U pravu je bila novinarka Politike kada tvrdi da je usvajanje zahteva za zaštitu zakonitosti pravda za žrtve. „Kakva takva“, ali ipak

---

67 Više o tome: M. Škulić, Načelo istine i osnovna dokazna pravila u novom Zakoniku o krivičnom postupku Srbije, Pravna riječ – časopis 37/2013.

pravda. Žrtvama nije svejedno da li su činjeni ratni zločini ili „obična“ ubistva, silovanja itd. Kada se konstatuje da su izvršeni ratni zločini, to onda znači da postoje i njihovi učinioci i njihove žrtve, čak i kada nema dokaza da su ih učinili baš konkretni optuženi. Neko ih je svakako učinio, a ratni zločini za razliku od drugih, pa i najtežih „klasičnih“ krivičnih dela, nikada ne zastarevaju.

U suštini nema rata bez ratnih zločina, jer će uvek biti ljudi spremnih da ratni metež iskoriste i na takav način. Međutim, ne treba zaboraviti da je sam rat po sebi, najveći zločin. Konačno, nikada ne treba zaboraviti ni da po pravilu, „ambijent“ u kojem se čine ratni zločini, nastaje prethodnim *kapitalnim međunarodnim krivičnim delom* – zločinom protiv mira, odnosno agresijom, bilo neposrednom i očiglednom, bilo u nekim „pritajenim“, perfidnim i latentnim formama, poput podsticanja separatizma i razbijanja suverenih država, te stvaranja uslova za vođenje i razbuktavanje građanskih ratova, međunacionalnih i međuetničkih sukoba, pa je stoga, zločin protiv mira svojevrsni „pragreh“ i „majka“ svih kasnijih konkretnih međunarodnih krivičnih dela. Zato je ne samo u krivičnopravnom, već i u moralnom smislu, uvek teret najveće odgovornosti na onima koji podstiču, započinju i vode agresivne ratove.

Dr. Milan Škulić

Professor at the Faculty of Law University of Belgrade

*THE CRIME AGAINST PEACE (AGGRESSION) AS A CAPITAL
INTERNATIONAL CRIME*

In the article is explained the aggression as a crime against international peace. Author gives some historical examples of aggression which indicates too as specific constant in the history of human society. In the article is too analyzed the trial for aggression in Nuremberg and Tokyo, with specially expression of giving a advantage to principle of legitimacy compare to the principle of legality, what is very rare and justifiable historical exception. There is in the article, the explanation for no definition of aggression in the Statute of Rome for many years, although the aggression is from the time when the Statute was in force, in the jurisdiction of the permanent International Criminal Court (ICC). In the article are then explained the motion of aggression, i.e. the aggressive war in the provisions of Statute of Rome and Elements of Crimes and too in the valid criminal law of Serbia, i.e. in Serbian Criminal Code.

Key words: *Aggression, Aggressive War, Crime against Peace, the Principle of Legality, the Statute of Rome, International Criminal Law.*